Lezen

JAARGANG 14 NUMMER 1 2019
EEN UITGAVE VAN STICHTING LEZEN

DE DWARSDOORSNEDES VAN SIMONE BIJLARD

CURRICULUM.NU: ONDERWIJSVERNIEUWING ••• **BIJZONDERE VROUWEN** IN BOEKEN ••• JEUGDBOEKENDEBUUT **ABDELKADER BENALI** ••• DE NATIONALE VOORLEESDAGEN ••• WETENSCHAP EN TECHNIEK IN JEUGDBOEKEN ••• **GRAPHIC NOVELS** ••• INTERVIEW **DICHTER DES VADERLANDS** ••• KWISPELLEZEN ••• **ODA SPELBOS** OVER LEZEN ••• HET ATELIER VAN **SIMONE BIJLARD** ••• PABO LEEST!

12 maart Uitreiking De Inktaap, inktaap.nl ••• 23 t/m 31 maart Boekenweek, thema: 'De moeder de vrouw', boekenweek.nl ••• 27 maart Nationaal Mediawijsheid Congres 2018, mediaenmaatschappij.nl ••• 27 maart Boekenweek Live!, boekenweek.nl/school ••• 28 maart Dag van de Literatuur, dagvandeliteratuur.nl ••• 29 maart t/m 5 april Media Ukkie Dagen, mediaukkies.nl ••• 2 april International Children's Book Day, ibby.org ••• 6 april Middag van het Kinderboek, middagvanhetkinderboek.blogspot.com ••• 10 april Lezen Centraal, lezencentraal.nl ••• 11 april Uitreiking Woutertje Pieterse Prijs, woutertjepieterseprijs.nl ••• 13 april Finale Nationale Leesvertelwedstrijd, leesvertelwedstrijd.nl ••• 16 april Het Nationale Bibliotheek Congres, hetnationalebibliotheekcongres.nl ••• 23 april Wereld Boeken Dag, wereldboekendag.nl ••• 25 april Uitreiking Gouden Ganzenveer, goudenganzenveer.nl ••• 15 mei Annie M.G. Schmidtlezing, kinderboekenmuseum.nl ••• 22 mei Finale De Nationale Voorleeswedstrijd, denationalevoorleeswedstrijd.nl ••• 25 mei Finale Read2Me!, read2mevoorleeswedstrijd.nl ••• 26 mei Het Mooie Kinderboekenfestival, kinderboekenfestival.nl ••• 28 mei Finale Pabo Voorleeswedstrijd, pabovoorleeswedstrijd.nl

LEZEN CENTRAAL 2019

Te mooi om waar te zijn

OVER HET (LATEN) ERVAREN VAN DE SCHOONHEID EN KRACHT VAN BOEKEN

ILLUSTRATIE PETER VAN HUGTEN

Iedereen kent wel een verhaal of gedicht dat grote indruk heeft gemaakt. Het raakte je en liet je niet meer los, het kantelde je wereldbeeld, het verrijkte je leven. Of je vond het gewoon prachtig. Wanneer dat gebeurt, ontmoeten schrijver, illustrator en lezer elkaar in het werk.

Op Lezen Centraal 2019 keert Stichting Lezen terug naar de basis: naar proza en poëzie als kunstwerk. In de ijver om de functionele waarde van lezen en leesbevordering over het voetlicht te brengen, dreigen we soms uit het oog te verliezen waar het om gaat: om de schoonheid en de kracht van boeken, gedichten en verhalen. Dat is het thema van Lezen Centraal 2019 waarvoor we onder anderen de volgende sprekers hebben uitgenodigd:

Joke Hermsen, schrijfster en filosoof. Op zoek naar een antwoord op de vraag wat kunst is schreef zij in haar essay *Hoe kunst loutert*: 'Kunst zoekt een bepaalde verhouding tót en omgang mét de werkelijkheid, die ze niet klakkeloos reproduceert, maar interpreteert, accentueert of nuanceert. Kunst brengt een interval tussen zien en (be)schouwen teweeg, waarin juist onze eigen verbeeldingskracht wordt aangezwengeld.'
Kris Nauwelaerts, illustrator, kinderboekenauteur en docent Illustratieve Vormgeving over de esthetische dimensie bij de interpretatie van boeken en prentenboeken in het bijzonder
Bas Maliepaard, recensent over het beoordelen van kinderboeken
Dagvoorzitter is journalist **Frenk van der Linden**

Lezen Centraal 2019
Wanneer: 10 april 2019
Waar: TivoliVredenburg Utrecht

Het volledige programma staat op lezencentraal.nl

LEZEN CENTRAAL
STICHTING LEZEN

Benieuwd? Houd lezencentraal.nl in de gaten en volg Lezen Centraal via Twitter en Facebook

Redactioneel

Januari-februari: jaarverslagtijd, tijd van reflectie en verantwoording. Als ik terugblik op 2018 kan ik niet anders dan concluderen dat er veel en veel goeds gebeurt op het gebied van leesbevordering in Nederland. Stichting Lezen werkt met volle inzet samen met vele andere organisaties om het belang van geletterdheid en leesplezier onder de aandacht te brengen en structurele aandacht voor lezen en leesbevordering te realiseren. In het gezin, op school, in de kinderopvang, in de media en de politiek; op al deze fronten verspreiden we actief informatie over het belang van lezen en geletterdheid: via onderzoek naar lezen en effectieve leesbevordering, door het aanreiken van handvatten voor leesbevordering, en door politieke aandacht voor geletterdheid en leesbevordering te vragen.
Kinderen laten uitgroeien tot enthousiaste lezers is in de eerste plaats een zaak van het funderend onderwijs; stimulerende en kundige leerkrachten en intermediairs, van voorschool tot en met mbo en in de lerarenopleidingen zijn dus van het grootste belang. Maar ook ouders en anderen uit de sociale omgeving van kinderen zijn cruciaal, evenals campagnes en enthousiasmerende berichtgeving via sociale en traditionele media. Het huidige politieke cultuur- en leesbevorderingsbeleid biedt een stevige bedding. 2019 wordt wat betreft dit laatste een belangrijk jaar: het kabinet besluit over voortzetting van Tel mee met Taal en het succesvolle programma Kunst van Lezen, waarmee we inmiddels ruim één miljoen (!) kinderen van nul tot en met twaalf jaar bereiken. Daarnaast adviseert de Raad voor Cultuur samen met de Onderwijsraad over leesbevordering en wordt het subsidiekader voor de komende cultuurplanperiode ontworpen. Leesbevordering is investeren in de toekomst van kinderen en in onze samenleving. Wij gaan graag door op de ingeslagen weg onder het motto 'lees (voor) en laat lezen'!

Gerlien van Dalen,
Directeur-bestuurder Stichting Lezen

INHOUD

4 'De plannen zijn ambitieus, maar niet onhaalbaar'
Curriculum.nu: het nieuwe onderwijsplan en de plek voor lezen en literatuur
7 Kom op dames, ertegenaan!
Lezen en verder lezen

8 Van robots, vrije wil en Sjahrazade
Abdelkader Benali schrijft filosofisch jeugdboek

10 Blikveld 0–6
12 Voorleesspektakel in de klas
De Nationale Voorleesdagen

14 Blikveld 6–12
16 Wie boeit wetenschappers in de dop?
Wetenschap en techniek in jeugdboeken

18 Prikkels

20 Trump haalt zijn neus op
Graphic novels in de klas
22 Blikveld 12–15

24 Een gedicht is het begin van een gesprek
Interview Tsjead Bruinja, Dichter des Vaderlands
26 Blikveld 15–18

28 Jelle leest, Vaiko kwispelt
Kwispellezen

30 'Op reis in mijn hoofd'
Oda Spelbos over lezen

32 'Gebouwen hebben zoveel verhalen'
Een kijkje in het atelier van Simone Bijlard

34 'Taal is alles, alles is taal'
Symposium Pabo Leest!
36 Uit een schrijversleven: Dolf Verroen

Legenda

- 0–6 jaar
- 6–12 jaar
- 12–15 jaar
- 15–18 jaar
- algemeen

facebook.com/stichtinglezen
@stichtinglezen
instagram.com/stichtinglezen

De projecten die recentelijk mogelijk zijn gemaakt met inhoudelijke en/of financiële steun van Stichting Lezen, zijn met Lezen aangegeven.

Lezen. Kwartaaltijdschrift voor leesbevordering en literatuureducatie is een uitgave van Stichting Lezen.
Professionals en studenten op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie ontvangen Lezen gratis door zich aan te melden via lezen.nl
Redactieadres: Stichting Lezen, Nieuwe Prinsengracht 89, 1018 VR Amsterdam. T 020-6230566 | E-mail redactie: redactielezen@lezen.nl
Hoofdredacteur: Gerlien van Dalen | Eindredactie: Annemarie Terhell / Eva Gerrits
Redactie: Daan Beeke, Eva Gerrits, Mirjam Noorduijn, Annemarie Terhell, Desirée van der Zander
Medewerkers aan dit nummer: Lien Geeroms, Elsbeth Tijssen, Dolf Verroen
Vormgeving: Ramona Dales, Lijn 1, Haarlem | Uitgever: Stichting Lezen | Druk: Zalsman BV | Coverbeeld: © Simone Bijlard
Abonnementenbeheer: adreswijziging, abonneren of opzeggen tijdschrift Lezen? Vul het formulier in op lezen.nl
Voor overige vragen: Abonneeservice Tijdschrift Lezen | 0172 476085 (tijdens kantooruren) | info@spabonneeservice.nl

© maart 2019 Stichting Lezen. Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd door middel van enige methode of vorm dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISSN 1570-9698.

De inhoud van Lezen is auteursrechtelijk beschermd. Eventuele rechthebbenden die wij niet hebben kunnen achterhalen, verzoeken wij contact op te nemen met de uitgever.

‘De plannen zijn ambitieus,

CURRICULUM.NU – De ontwikkelingen van curriculum.nu vorderen gestaag. Over de plek die in het nieuwe onderwijsplan voor lezen en literatuur is voorzien, heerst voorzichtig optimisme.

DOOR MIRJAM NOORDUIJN

‘Je moet ambitieus zijn. Maak je doelen expliciet. Ga niet op de rem staan door je af te vragen of ze haalbaar zijn.’ Dat is volgens leerplanontwikkelaar Nederlands Bart van der Leeuw van SLO (het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling) de enige juiste houding om het onderwijsprogramma, en dus ook dat van het lees- en literatuuronderwijs, te veranderen. Dat dat nodig is, omdat de inhoud van het onderwijs beter moet aansluiten bij de eisen van de 21ste-eeuwse maatschappij, daarover is iedereen het wel eens. Daarom heeft de overheid curriculum.nu in het leven geroepen: een onderwijsvernieuwingsproject voor basis- en middelbaar onderwijs dat voortbouwt op het advies uit 2016 van ‘Onderwijs 2032’, een initiatief van toenmalig staatssecretaris van Onderwijs, Sander Dekker (VVD).

Van der Leeuw, die vanuit SLO het ontwikkeltraject Nederlands bij curriculum.nu ondersteunt, vertelt dat bijvoorbeeld ‘de beschrijving van wat lees- en literatuuronderwijs inhoudt, veel duidelijker en scherper moet zijn dan in de huidige kerndoelen en examenprogramma’s’. Dit is, zegt hij, ‘om vrijblijvendheid te voorkomen. De relatie tussen literatuuronderwijs en functionele geletterdheid – zeg maar, de taalvaardigheid die je nodig hebt om je in onze samenleving te redden – zal daardoor steviger verankerd kunnen worden. Wat het ook makkelijker maakt om aan te haken bij de hoofddoelen van het onderwijs: persoonlijke vorming, socialisatie en kwalificatie.’

Samenhang en doorgaande leerlijn

De curriculumherziening wil niet alleen de samenhang tussen verschillende vakonderdelen bevorderen, maar ook tussen de vakken en vakgroepen onderling, en tussen het basis- en middelbaar onderwijs. Van der Leeuw, maar ook Marloes Lip – lid van het ontwikkelteam Nederlands –, denkt dat die stap voorwaarts daadwerkelijk gezet zal worden. ‘Vooral door de manier waarop curriculum.nu is georganiseerd,’ zegt Lip, die in het dagelijkse leven docent Nederlands havo/vwo is op een scholengemeenschap in Meppel. Ze licht toe: ‘In alle ontwikkelteams zitten leraren en schoolleiders uit zowel het primair als voortgezet onderwijs. Die teams vragen het werkveld tussentijds om feedback op hun ideeën. Leraren, ouderplatforms, wetenschappers, vakorganisaties, zoals ook Stichting Lezen, en ontwikkelscholen waar de plannen worden geëvalueerd, hebben allemaal inspraak en denken indirect mee. Zo ontstaat samenhang, en dat draagt weer bij aan de realisatie van de doorgaande leerlijn.’

Curriculum.nu

Curriculum.nu actualiseert het huidige onderwijs. Ontwikkelteams van leraren en schoolleiders werken per vak, of vakkengroep uit wat leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs moeten kennen en kunnen. Er worden negen leergebieden onderscheiden: digitale geletterdheid, Engels/moderne vreemde talen, Nederlands, rekenen & wiskunde, burgerschap, bewegen & sport, kunst & cultuur, mens & natuur, mens & maatschappij. Via de website raadplegen de ontwikkelteams tussentijds het werkveld en vakinhoudelijke experts. Het proces moet resulteren in nieuwe kerndoelen en eindtermen. De curriculumherziening wil de samenhang in het onderwijs bevorderen en een doorlopende leerlijn van primair naar voortgezet onderwijs creëren. Zo kan de overladenheid worden teruggedrongen en is het makkelijker aan te haken bij de hoofdoelen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonlijke vorming. Na de zomer volgt een advies aan de minister van Onderwijs.

curriculum.nu

ILLUSTRATIES LIEN GEEROMS

Literaire competentie

Er wordt nog geschaafd aan het advies voor de minister van Onderwijs, dat na de zomer wordt verwacht. Toch worden de contouren van de eerste 'bouwstenen' voor de nieuwe kerndoelen en eindtermen van het vak Nederlands steeds beter zichtbaar. 'Literaire competentie,' vertelt Van der Leeuw, 'krijgt een belangrijke plaats. Niet alleen bij Nederlands, maar ook bij Engels en de andere vreemde talen. Daarbij wil ik opmerken dat je over wat literair is natuurlijk altijd van gedachten kan wisselen. Er is niet één iemand die bepaalt wat literatuur is. De tijd en cultuur waarin je leeft hebben daar invloed op. Het lijkt mij daarom een goed idee, zonder een canon of verplichte leeslijst vast te willen stellen, om voorbeelden van teksten bij te voegen, ook voor het basisonderwijs, zodat duidelijk wordt wat curriculum.nu bedoelt met "literair".'

Rijke teksten

Marja Schippers, adjunct-directeur van basisschool De Regenboog (Schijndel) zou er blij mee zijn. Ze zit al 43 jaar in het onderwijs, maar bekent dat, hoewel De Regenboog een van de ontwikkelscholen van curriculum.nu is, de school aanvankelijk geworsteld heeft met het begrip 'literair competent'. 'Maar,' zegt ze, 'nu de betekenis is geformuleerd, kan ik mij erachter scharen. Leerlingen belevend, interpreterend, beoordelend en met narratief begrip leren lezen – want dat is wat er staat –, is een aanpak die gelukkig dicht bij onze visie op het leesonderwijs ligt.' Ze legt uit: 'Sinds twee jaar gebruiken we bij begrijpend lezen de techniek van *close reading*. Rijke teksten, en daar is de link met literatuur, worden verdiepend gelezen. Leerkrachten en leerlingen zijn heel enthousiast. Het mooie is dat, door de verschillen van inzicht die ontstaan, de kinderen met elkaar in gesprek gaan. Dat is goed voor hun persoonlijkheidsontwikkeling, meningsvorming en inlevingsvermogen.'

Leesgesprekken

Het uitwisselen van leeservaringen en voeren van leesgesprekken om zo het oordeelvermogen aan te scherpen, is volgens Lip een wezenlijke verandering in het lees- en literatuuronderwijs ten opzichte van het huidige. Lip: 'Dit wordt expliciet bij de voorlopige bouwsteen "literaire competentie" vermeld als iets wat alle leerlingen moeten kunnen, van kleuter tot bovenbouwleerling van het middelbaar onderwijs. Die aandacht voor het met elkaar over literatuur communiceren sluit ook direct aan bij het idee dat een cultuurgerichte en leerlinggerichte aanpak van literatuuronderwijs het beste samen kunnen gaan. Dus wat zijn de kenmerken van die tekst, en hoe verandert het de kijk op jezelf en de wereld?'

maar niet onhaalbaar'

Graag meer context

Jeroen Dera, vakdidacticus Nederlands en lerarenopleider aan de Radboud Universiteit, en bekend met curriculum.nu, wil daar wel een kritische kanttekening bij plaatsen. 'Dat er door het ontwikkelteam wordt nagedacht over hoe leerlingen actieve lezers kunnen worden en blijven, en dat leesmotivatie een belangrijke rol krijgt toegedicht, dat vind ik erg goed. Omdat je zo probeert de grenzen op te rekken: literatuur is meer dan de standaard leeslijsten en de bekende canon. Er moet ook ruimte zijn voor zoiets als *Young Adult*. Maar wat ik echt een probleem vind, is de nadruk op de instrumentele kant van het onderwijs. Kennis lijkt ondergeschikt te zijn aan vaardigheden.'

Dera vervolgt: 'In curriculum.nu is nu nog te weinig aandacht voor literatuurtheorie en cultuurhistorische context. Om met elkaar over een literair esthetische ervaring te communiceren is meer nodig dan "het kennen van passende beoordelingswoorden", zoals het er staat. Als je wilt dat leerlingen literair competent worden, dan hebben ze ook inzicht nodig in hoe literatuur functioneert: wat betekent het om een auteur te

zijn, hoe wordt een werk ontvangen, hoe is het verankerd in de samenleving, nu en vroeger? Waarom zouden leerlingen niets over bijvoorbeeld postkolonialisme hoeven te weten? Nogal actueel, als je kijkt naar de culturele diversiteit van hedendaagse auteurs. Kennis daarover maakt literatuur en de beleving ervan rijker. Zonder kennis van theorie en context is er onvoldoende basis om de literaire competentie in te verankeren en kan literaire communicatie uitlopen op een oppervlakkig gesprek.'

Geschreven versus gesproken tekst

Dat literatuur bij het talenonderwijs hoort en niet bij kunst & cultuur, daarover is iedereen het eens. 'Zonder literatuur zou het vak Nederlands enorm verarmen,' vindt Dera. 'En leerlingen vinden het al zo saai.' Lip wijst erop dat in de visie staat dat culturele uitingen als film en theater wel kunnen worden gebruikt in de leesles. 'Zo creëer je samenhang met kunst & cultuur,' aldus Lip. 'Heel belangrijk,' merkt Dera op. 'We consumeren echt niet alleen maar verhalen op schrift. Veel narratieve elementen in films, toneelstukken en Netflix-series kun je in samenhang met literatuur bespreken. Daarom vind ik het een gemiste kans dat het uitganspunt van het literatuuronderwijs het geschreven woord blijft. Steeds meer verhalen en poëzie worden in een gesproken vorm gebracht. Zoals *spoken word*, literaire podcasts... Als je echt wilt aansluiten bij de hedendaagse literaire cultuur, dan is een exclusieve focus op het geschreven woord bijna anachronistisch.'

Een artistieke uiting

Om meer de diepte in te gaan op het vlak van literatuur en ook taalkunde denkt Dera aan een verdiepingsprogramma dat kan worden gekozen naast een verplicht basisprogramma Nederlands dat iedereen volgt. 'Leerlingen geven zelf aan dat ze meer willen dan een trucje leren,' licht Dera toe. 'Zo ervaren velen het vak nu. Ze willen met die taal aan de slag, ruimte om creatief te leren schijven, los van alle schrijfschema's.' Dera noemt het daarom 'bemoedigend' dat 'het experimenteren met taal en taalvormen' letterlijk een van de bouwstenen in curriculum.nu is. Volgens Lip is dat vergeleken met het huidige programma een nieuw element. 'Ontvangen en creëren kunnen naast elkaar staan. Leesonderwijs is niet alleen een boek lezen en er met anderen over praten. Het kan inspireren zelf een verhaal te maken. Literatuur is tenslotte ook een artistieke uiting.'

Leestijd

Vooral voor basisschoolleerlingen is dat spelen met taal cruciaal, denkt Dera. 'Als je het hebt over persoonsvorming en socialisatie, sleutelbegrippen in het onderwijs, dan doe je dat middels taal. Kinderen vormen van creatief taalgebruik bijbrengen, zoals literatuur, dat maakt ze tot mens. Als ik het voor het zeggen zou hebben in de wereld, dan zou ik van lezen iets heel vanzelfsprekends maken. Het moet minder als apart domein worden beschouwd. Uit mijn onderzoek *De praktijk van de leeslijst* blijkt dat klassikaal lezen, enorm belangrijk, daarbij helpt.' Schippers is het daar ronduit mee eens. 'Bij ons op school beginnen we iedere dag met vrij lezen,' vertelt ze, 'om kinderen leesplezier bij te brengen. In de laagste groepen wordt dan voorgelezen, ook door bovenbouwleerlingen.' 'Gelukkig zijn de voordelen van vrij lezen bij veel scholen inmiddels wel bekend,' voegt Van der Leeuw toe. [Stellig] Geen literatuuronderwijs zonder leestijd.'

Optimisme

Al met al is er een vrij positieve stemming over hoe het ontwikkelteam Nederlands van curriculum.nu het vak toekomstbestendig wil maken. Ook Stichting Lezen is optimistisch. 'Wij zijn tevreden over de plek van lezen en literatuur in het geheel,' aldus Peter van Duijvenboden. 'Het is niet langer een op zichzelf staand domein, maar er worden nadrukkelijk verbanden gelegd met spreken en luisteren, creatief schrijven, lezen bij andere vakken, burgerschapsvorming enzovoorts. Daarbij is oog voor de autonomie van de leerling en zijn/haar niveau en plezier in lezen en taal.'

Hoe haalbaar het nieuwe programma is, is lastig te voorspellen. Van der Leeuw: 'De plannen zijn ambitieus, zoals ik zei, maar volgens mij niet onhaalbaar. Aan ons om de politiek ervan te overtuigen dat literatuur de plek in het onderwijs moet krijgen, zoals curriculum.nu die beschrijft.' Schippers vermoedt dat het 'voor veel scholen nog een zoektocht' zal worden om 'van de bouwstenen concreet onderwijsaanbod te maken'. Dera denkt dat implementatie tijd nodig heeft. 'Goede nascholing zal nodig zijn. En op termijn zullen vooropleidingen – pabo's en lerarenopleidingen – anders moeten worden ingericht. Zo moet er meer aandacht komen voor differentiatie. Of je een meisje of jongen bent en welk profiel je gekozen hebt, zijn zaken die je leesgedrag kunnen beïnvloeden. Dat vraagt maatwerk en dus veel tijd en ruimte van docenten. Toch, als je echt goed literatuuronderwijs nastreeft, gericht op literaire competentie, is dat de enige manier.'•••

jeroendera.nl, onderzoek *De praktijk van de leeslijst* in samenwerking met Stichting Lezen, lezen.nl

Kom op dames, ertegenaan!

DE VROUW CENTRAAL – 'Jullie zijn de toekomst/ jullie hebben de kracht/ zolang jullie geen stap/ achteruit doen/ gaan we met z'n allen vooruit.' Dat is het motto van *Bedtijdverhalen voor rebelse meisjes 2* van Elena Favilli en Francesca Cavallo. Het boek haakt aan bij de Boekenweek en biedt, net als zijn gelijknamige voorganger, een kleurrijke portrettengalerij in woord en beeld van bijzondere vrouwen van vroeger en nu, van iedere denkbare afkomst en vanuit de hele wereld.

DOOR MIRJAM NOORDUIJN

Die variatie is de kracht van de bundel. De honderd toegankelijke bedtijdverhalen mogen dan soms klinken als een sprookje, ze laten overtuigend zien dat of je nu donker of wit bent, wel of geen hoofddoek draagt, uit Europa of Azië komt, je als meisje werkelijk alles kan worden wat je wilt. 'Zeg niet dat vrouwen geen helden kunnen zijn,' aldus de Chinese revolutionair Qui Jin (1875-1907). Hoe bemoedigend dat voor de jeugd ook is, haar minibiografie vertelt ook onomwonden wat voor enorme strijd ze heeft moeten leveren om haar doel te bereiken. Het verzet van Qui Jin tegen eerst haar man die haar belette zich te ontplooien, en later het bewind van de Qing-dynastie, kostte de voorvechter van vrouwenrechten zelfs het leven.
De noodzaak tot rebellie en solidariteit is wat al deze unieke levensverhalen met elkaar verbindt. Zo luisterde bondskanselier Angela Merkel als tiener in communistisch Oost-Duitsland stiekem naar een westerse radiozender. En trok de Liberiaanse vredesactivist Leymah Gbowee als leider van het Netwerk van Vrouwen en Vredesopbouw effectief ten strijde tegen het brute geweld tijdens de burgeroorlog in haar land. 'Als vrouwen zich verenigen, gebeuren er geweldige dingen,' zei ze toen ze de Nobelprijs voor de Vrede kreeg (2011).
Alle portretten bij de tekst zijn gemaakt door vrouwelijke internationale kunstenaars. Ze vertellen een eigen verhaal en tonen zo hun talent. Dat sluit goed aan bij de gedachte van de makers van dit boek 'dat als we gebruikmaken van het talent van alle mensen – in plaats van de helft – er eindeloos veel mogelijkheden in het verschiet liggen'. •••

Bedtijdverhalen voor rebelse meisjes 2, Francesca Cavallo & Elena Favilli, vertaald uit het Engels door Monique ter Berg. ROSE Stories, € 20,95 (4-99 jaar)

Sommige vrouwen in *Heldinnen; vijftig vrouwen die weten wat ze willen* (Ploegsma, 9+) vind je terug in *Bedtijdverhalen voor rebelse meisjes*. Maar Janny van der Molen voegt er gelukkig een heel aantal Nederlandse aan toe. Variërend van Aletta Jacobs tot Marianne Thieme. Met een keur aan illustraties van studenten van de Hogeschool voor de Kunsten.

Rebel bij uitstek was Annie M.G. Schmidt, niet toevallig een van de vrouwen in Janny van der Molens *Heldinnen*. In *Moeder, loop toch niet zo mank* (Querido, 4-99) zijn ter gelegenheid van het Boekenweekthema 'De moeder de vrouw', haar mooiste en grappigste teksten en gedichten over ondeugende moeders, dwarse vrouwen en rebelse kinderen gebundeld.

Het is historica Els Kloek weer gelukt om (on)bekende, dappere en eigenzinnige Nederlandse vrouwen aan de vergetelheid te ontrukken. De miniportretten in *1001 vrouwen in de 20ste eeuw* (Van Tilt, 15+) – het vervolg op het succesvolle *1001 vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis* – hebben actualiteitswaarde en tonen wat de vrouw vermag.

In *Wereldwijven* (Scratch, 11+) benadert de Franse stripillustrator Pénélope Bagieu de vrouwenemancipatie met gevoel voor humor, zonder het belang ervan te bagatelliseren. Ze maakte vijftien vrolijke stripportretten van vrije vrouwen, zoals variéteartieste en burgerrechtenactiviste Joséphine Baker en baardvrouw Clémentine Delait. Ook deel twee is uit.

VAN ROBOTS, VRIJE WIL EN SJAHRAZADE

LEZEN EN DENKEN – Speciaal voor deze Maand van de Filosofie, die jaarlijks in april plaatsvindt, schreef Abdelkader Benali een filosofisch boek voor kinderen. In *Mijn broer en ik* zet hij jeugdige lezers aan tot nadenken over authenticiteit en (on)menselijkheid.

DOOR EVA GERRITS

Je oeuvre bevatte al romans, toneelwerken, gedichten, reisverslagen, autobiografisch werk, een kookboek – maar nog geen kinderboek.

'In mijn werk speelt het kind een belangrijke rol en twee jaar geleden schreef ik *Brief aan mijn dochter*, bespiegelingen over het ouderschap, naar aanleiding van de geboorte van mijn dochter. Met de toneelversie ben ik, samen met Lavinia Meijer, de theaters ingegaan. Het heeft wellicht ook meegespeeld in de keuze van de organisatie om mij te vragen.'

Hoe ontstond* Mijn broer en ik*?

'Het leek me interessant iets te doen met technologie en artificiële intelligentie. Tijdens een brainstormsessie opperde Marli Huijer, voormalig Denker des Vaderlands, om inspiratie op te doen bij een basisschool. Zij bracht me in contact met de Admiraal de Ruyterschool in Amsterdam, waar ik met leerlingen uit groep 8 sprak over de relatie met hun ouders en over technologie. Alle kinderen zeiden het gevoel te hebben dat ze door hun ouders niet serieus worden genomen, dat zij achter hun rug om praten, informatie voor hen verborgen houden. We hadden ook een mooie discussie over de vraag of een robot kan beschikken over vrije wil, of je een robot zou kunnen accepteren als je gelijke. Die twee thema's heb ik verwerkt in *Mijn broer en ik*, met de gedachte – het filosofische tintje – dat het verhaal je aan het denken moet zetten, op een speelse manier.'

Hoe beviel het, een kinderboek schrijven?

'Voor dit gelegenheidsboek moesten vrij snel tienduizend woorden op papier komen. Ik kwam algauw op het idee van een dochter die zich buitengesloten voelt, en een robot als broer. In de zomer; vakantie, lekker naar het zwembad. Daar komen kinderen bij elkaar, daar is het gezellig. En daar gebeurt iets wat escaleert. Het gaat over nog veel meer, het was hard werken om alles aan elkaar te knopen. Ik schreef voor het eerst een kinderboek en heb veel gehad aan de samenwerking met Dik Zweekhorst, kinderboekenredacteur van Querido. Ik vond het hartstikke leuk om te doen, heb ook wel de behoefte om een verhaal aan kinderen te vertellen.'

Waarmee ben je nu bezig?

'Ik schrijf verder aan mijn "grote" boek. Een paar jaar geleden zag ik een Ford Transit die me deed denken aan onze bestelbus vroeger, aan de ritjes met mijn vader. In Marokko, 's nachts, iedereen op de achterbank in slaap, mijn vader en ik voorin, ik las de routekaart; samen op expeditie. Ik wil een roman maken over die vader-zoonrelatie. En ik treed op met *De kalief van Nederland*, een theatervoorstelling over mijn relatie met de sprookjes van duizend-en-één nacht, waarin ik de toeschouwer meeneem van het Sprookjesbos in de Efteling, via het Midden-Oosten, waar sprookjes vandaan komen, naar Marokko en mijn grootmoeder; voor mij de meest pure verhalenvertelster, mijn Sjahrazade. Na een dag repeteren kom ik met positieve energie thuis, vol zelfvertrouwen en zin om nieuwe dingen te maken. Ik ben heel dankbaar, prijs mezelf gelukkig; ik heb een heel mooi beroep.' •••

maandvandefilosofie.nl

Amira heeft een broer Adam, die vaak naar de dokter moet en niet mag zwemmen. Wat er precies met haar broer aan de hand is weet Amira niet, en haar ouders doen er geheimzinnig over. Op een warme zomerdag neemt Adam toch een duik in het water. Het gaat mis en Amira doet een schokkende ontdekking: Adam is een robot! Amira is helemaal in de war. Is haar broer al die tijd nep geweest? Kan zij haar ouders niet meer vertrouwen? En is het verschil tussen een echte broer en een broer die geen mens is, eigenlijk wel zo groot?
***Mijn broer en ik*, Abdelkader Benali. Querido, € 4,95**

Filosofie- en theaterfestival voor jeugd
***Mijn broer en ik* zal op 9 maart worden gepresenteerd tijdens DenkStation, een tweedaags filosofie- en theaterfestival (8 en 9 maart) waar kinderen en jongeren door middel van filosofie en theater aan het denken worden gezet. Ze kunnen kennismaken met ideeën en opvattingen, waarmee ze hun leef- en denkwereld kunnen verruimen, nieuwe vragen kunnen stellen en andere dan de eigen perspectieven leren kennen en begrijpen.**
denkstation.amsterdam/programma

FOTO ELSBETH TIJSSEN, MET DANK AAN NEMO SCIENCE MUSEUM

Cadeauboekenacties

• In februari is de campagne Welkom! van start gegaan. Tot drie maanden na de geboorte van hun kindje kunnen nieuwe ouders in de boekhandel een cadeauboek voor hun spruit ophalen na het tonen van het geboortekaartje of het inschrijfbewijs van hun kind. *Slaap kindje slaap* is een prentenboek met bekende kinderliedjes, kleurrijk geïllustreerd door Marijke ten Cate. Welkom! Is een nieuw initiatief dat geletterdheid in de samenleving ondersteunt. Uitgeverij Lemniscaat werkt in deze actie samen met WIJ Special Media (van WIJ Jonge Ouders en De Blije Doos). Het liedjesprentenboek is ook in de boekhandel te koop voor € 9,95.

• Afgelopen maand hebben *Kruistocht in spijkerbroek* van Thea Beckman en het prentenboek *Kikker is Kikker* van Max Velthuijs in gigantische oplagen hun weg gevonden naar de boekwinkel (respectievelijk tweehonderd- en vierhonderdduizend exemplaren), waar ze zijn aangeboden voor een weggeefprijs. Met *Geef een (prenten)boek cadeau* bundelen boekhandels en diverse landelijke organisaties hun krachten om elk jaar een prentenboek en een jeugdboek beschikbaar te maken, zodat alle kinderen in Nederland en Vlaanderen kunnen opgroeien tussen klassiekers uit de jeugdliteratuur. [AT]

De Middag van het Kinderboek

De Middag van het Kinderboek beleeft dit jaar alweer zijn elfde editie. De jaarlijkse netwerkbijeenkomst vindt dit voorjaar plaats op 6 april 2019 in de theaterzaal van de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA) en heeft als titel 'Wat zijn je idealen?'. Organisatoren Aby Hartog en Marco Kunst nodigen schrijvers, illustratoren, uitgevers, bibliotheekmedewerkers, studenten en anderen uit om na te denken over hun doelstellingen. Wat wil je als kinderboekmaker meegeven aan kinderen? In welke vorm doe je dat? Wat zijn je verantwoordelijkheden naar de lezers? In de ochtendworkshops komt een aantal schrijf- en illustratietechnieken aan bod, zoals bijvoorbeeld het maken van collages en het schrijven van liedteksten; daarnaast staat voorlichting vanuit de beroepsverenigingen BNO en de Auteursbond op het programma. Het middagprogramma bestaat uit lezingen, een open podium en enkele programmaonderdelen waarbij het publiek actief wordt betrokken. De toegang tot de Middag van het Kinderboek is gratis. Toegangskaarten worden uitgegeven via de website van de OBA. [AT]

middagvanhetkinderboek.blogspot.com

Kwestie van Lezen

Veel kinderen brengen een deel van hun vrije tijd door op de buitenschoolse opvang (bso). Net als thuis kan voorlezen en zelf lezen daar een plek hebben. Hoe kun je een aantrekkelijke leeshoek inrichten en welke activiteiten passen goed bij de bso? In het vijftiende nummer in de brochurereeks *Kwestie van Lezen* wordt ingegaan op deze en andere vragen. Ook nieuw is de brochure over de nauwe verbinding tussen lezen en burgerschap (deel zestien). In het onderwijs staat de ontwikkeling van kinderen en jongeren in brede zin centraal. Naast de vakken die scholen aanbieden beogen zij ook om kinderen en jongeren te laten opgroeien tot actieve en betrokken burgers. Deze burgerschapstaak is er onder meer op gericht dat leerlingen kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten. Lezen en burgerschap gaan hand in hand. Uit onderzoek weten we dat lezen positieve effecten heeft op competenties die samengaan met burgerschap. Lezers doen kennis op van de wereld, staan open voor anderen en kunnen zich zo ontwikkelen tot tolerante, verantwoordelijke en actieve volwassenen. U kunt de folders in meervoud van tien exemplaren bestellen via de website van Stichting Lezen. [DZ]

lezen.nl/nl/publicaties/reeks/kwestie-van-lezen

ThuisTaal

Kinderen die de Nederlandse taal niet of onvoldoende beheersen, lopen een verhoogd risico op een onderwijsachterstand. Daarom hebben de Overijsselse Bibliotheken en de Lerarenopleiding Basisonderwijs van het Saxion Enschede de handen ineengeslagen om de taalontwikkeling in nieuwkomersgezinnen te stimuleren en het lezen te bevorderen. In het project Thuistaal werkt de Provinciale Ondersteunings Instelling Rijnbrink nauw samen met bibliotheken, opleidingen en nieuwkomersscholen. Dit jaar nemen 47 gezinnen en 95 studenten in Twente deel aan het traject. De gezinnen krijgen elk zeven maal bezoek van de derdejaars studenten. De studenten (de toekomstige leerkrachten) bezoeken het gezin wekelijks en zetten gericht woordenschatdidactiek in bij de kinderen, passend bij de thema's op school, en zij brengen met het gezin een bezoek aan de bibliotheek. Als de ThuisTaal-bijeenkomsten zijn afgelopen stromen de gezinnen door naar de VoorleesExpress. Ook in Deventer en in Doetinchem is het project inmiddels opgezet samen met lokale partners. Rijnbrink deelt graag haar kennis, ervaringen en materialen voor het opzetten van ThuisTaal in andere regio's. [*AT*]
rijnbrink.nl

FOTO RIJNBRINK

Nieuwe oogst

• *In de tuin* is een fraai getekende ode aan de moestuin (Querido, 4+). Aan de hand van de maanden van het jaar laat Noëlle Smit zien welke groenten wanneer worden gezaaid, opgekweekt en geoogst.

• Draken eten het liefst taco's en er is maar één ding op de wereld waar je ze blijer mee maakt: een tacofeestje met nog meer taco's, aldus het humoristische *Wat eten draken het liefst?* van Adam Rubin en Daniël Salmieri (ill.) (Volt, 4+; vertaling Edward van de Vendel).

• Bette Westera en Noëlle Smit komen dit voorjaar met het eerste deel van een prentenboekenserie. In *Hallo Teckel Tom* (Gottmer, 3+) verhuist de pup uit zijn vertrouwde nest naar Saar en haar twee papa's – en dat is best even wennen, zo'n nieuw huis.

• Met *Tijger* maakte Jan Jutte een ontroerend prentenboek over Josefien, die na een boswandeling wordt achtervolgd door een tijger. Het wordt diepe liefde, en Josefien is bedroefd als ze ontdekt dat tijgers niet zo goed gedijen in de mensenwereld (Lemniscaat, 3+). [*AT*]

BoekStartcoach

Langs het consultatiebureau gaan om je kindje te laten meten, wegen en onderzoeken, en dan tegelijkertijd geïnformeerd worden over hoe je het beste kunt voorlezen – het werkt. Op 78 consultatiebureaus (en daarnaast op zo'n achttienhonderd kinderopvangcentra) werken BoekStartcoaches die ouders op een laagdrempelige manier benaderen om hen te informeren over het belang van lezen. Het doel is om laaggeletterdheid op een zo vroeg mogelijk moment in de ontwikkeling te ondervangen. Kinderen die van jongs af aan worden voorgelezen, hebben daar in hun schoolcarrière profijt van, zo blijkt uit onderzoek. Om het functioneren van de BoekStartcoach te evalueren en waar mogelijk te verbeteren, heeft onderzoeksbureau Qrius onlangs een kwalitatief onderzoek uitgevoerd op consultatiebureaus in zes gemeenten. De resultaten van deze voorlopige studie zijn positief. Ouders ervaren de aanwezigheid van de BoekStartcoach als plezierig; assistenten, artsen en verpleegkundigen hebben het gevoel dat hen werk uit handen wordt genomen. Zij hebben zelf tijdens het contactmoment met de ouder niet altijd tijd om uitgebreid te praten over het belang van voorlezen, terwijl dit wel belangrijk is. [*AT*] lezen

Prinses Laurentien

Voorleesspektakel in de klas

HOOG BEZOEK – Van 23 januari tot en met 2 februari las Nederland massaal voor. De Nationale Voorleesdagen startten traditiegetrouw met het Nationale Voorleesontbijt. Op de Corantijnschool in Amsterdam zetten bekende Nederlanders hun beste beentje voor.

DOOR EVA GERRITS

De ochtend van 23 januari verloopt anders dan normaal op de Corantijnschool in Amsterdam. Het heeft gesneeuwd, witte adem wolkt uit de monden van de verslaggevers die voor de deur van de school samen kleumen. *RTL-Boulevard*, *Shownieuws*, *Blauw Bloed*, *de Telegraaf*; kinderen wurmen zich er met moeite tussendoor naar binnen, langs een man in een keurig grijs pak, die voor de deur van de school een rood lopertje uitgooit. Bedenkelijk kijkt hij naar de rand van het kleedje die omhoog blijft krullen. Hij verdwijnt en keert terug met twee nepgouden pilaartjes, plaatst ze op de uitstekende punten – zo moet het maar. Net op tijd, want daar komt ze, in een prachtige jurk in de kleur van pauwenveren, *Een huis voor Harry*, het Prentenboek van het Jaar, onder de arm geklemd. Moeiteloos stapt prinses Laurentien op hoge hakken over de sneeuw en de rand van het lopertje. Camera's klikken, boven de hoofden van de journalisten klinkt ineens dof gebonk: achter de ramen joelen en zwaaien hele klassen. En zo lang als de verzamelde pers buiten heeft staan wachten, zo snel verdwijnt de prinses het gebouw in, op naar een kopje koffie met de directrice. Even later komt presentatrice Lieke van Lexmond aangelopen. Ook zij komt voorlezen, net als *comedian* Hasan el Rahaui, kinderboekenschrijver en geestelijk vader van *Een huis voor Harry* Leo Timmers, presentatrice Marieke Elsinga en meer bekende Nederlanders.

Knakworst

De helft van het lokaal van juf Nora en juf Sule wordt in beslag genomen door de pers. In de andere helft zitten de kinderen van groep 1 klaar, hun stoelen in een halve cirkel, sommigen in hun koninklijkste kleren: Tijn draagt een oranje T-shirt; Davide een gilet en een vlinderstrikje; Esila heeft een kroontje op haar hoofd. Ranya mag nog even naar de wc – en daar komt de prinses. Camera's worden geheven, een microfoon aan een hengel knalt per ongeluk tegen het plafond. De prinses neemt glimlachend plaats in het midden van de kring en breekt meteen het ijs. 'Jongens, wie kan tellen hoeveel journalisten daar staan? Achtentwintig! Weet je wat, we doen net alsof ze er niet zijn.' Bobbi overhandigt haar een welkomstcadeautje, 'Alstublieft Hare Majesteit!' En dan doet de prinses waarvoor ze is gekomen. Levendig en rustig tegelijk leest ze voor over kater Harry die het liefst veilig binnen zit, toch meegaat met Vera Vlinder om buiten tikkertje te spelen en dan verdwaalt. De prinses houdt het boek omhoog, ingespannen turen de kinderen naar een illustratie van Harry die uit een boom valt, gezeten op een tak die afbreekt. 'Knak!' zegt prinses Laurentien. 'Dat zegt een knakworst ook!' weet Bobbi.

Gevoel dat je bij je draagt

Vlak voor het slot worden de verslaggevers de gang op gedirigeerd waar de prinses vragen zal beantwoorden, voor ze de school weer verlaat. Een minder ervaren journalist vraagt snel even rond hoe zij haar moet aanspreken. 'Zeg je mevrouw Van Oranje? Of Majesteit?' 'Het is Uwe Koninklijke Hoogheid,' maant een woordvoerder van de Rijksvoorlichtingsdienst die de verslaggevers in een rij opstelt.

Bedreven staat de prinses de pers te woord: zelf heeft ze warme herinneringen aan voorgelezen worden, 'Het is een gevoel dat je bij je draagt'; voorlezen biedt volgens haar goede

FOTO'S CPNB/GERLINDE DE GEUS

Lieke van Lexmond

Leo Timmers

uitgangspunten voor gesprekken met kinderen, het vergroot hun woordenschat en stimuleert hun taalontwikkeling, hun verbeelding wordt aangesproken. Op de vraag wat ze zelf leest, is het antwoord: '*Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*, van Sherry Turkle. Het voeren van gesprekken is ontzettend belangrijk, maar het gebeurt steeds minder. Daarom is ook voorlezen zo belangrijk. Als er niet wordt gepraat, is er geen interactie, wat ten koste gaat van het empathisch vermogen. Zeventig procent van de ouders laat zich tijdens het eten afleiden door hun mobiele telefoon. Bij ons aan tafel zijn ze ab-so-luut verboden.' Leest ze zelf haar eigen kinderen voor? 'Die zijn helaas net te oud, en huiswerk gaat meestal voor.' Ook niet haar eigen boeken? 'Jawel,' geeft ze toe, 'de laatste versie, dan zijn ze testpubliek.' Het persmoment van een paar minuten zit er alweer op en de prinses wordt hartelijk uitgezwaaid.

Nieuwe werelden

Een verdieping hoger wordt er nog druk voorgelezen. Lieke van Lexmond vermaakt groep 3 met *Een huis voor Harry*, met op de achtergrond weer een horde klikkende camera's en journalisten met de pen in de hand. Ze praat nog even na met de kinderen en heeft dan ook tijd voor nog meer cameramomenten en vragen. Ze looft het verhaal over kater Harry en vlinder Vera, 'De illustraties zijn prachtig en het thema is ook mooi: Harry ontdekt "buiten", wat hij eerder niet kende en eng vond, hij is erdoor verrast en wil vanaf dan altijd buiten spelen. Dat doet lezen: het prikkelt je verbeelding en kan je laten kennismaken met nieuwe werelden.' Ook zij benadrukt het intieme, bijzondere gevoel dat voorlezen oproept bij ouders en kinderen. Ze wijst naar de poster van De Nationale Voorleesdagen, naar de leus 'Voorlezen maakt je leuker', waar ze helemaal achter staat. 'Van baby af aan lees ik mijn kinderen Vik en Zef voor, elke avond. Zelf ben ik ook dol op prentenboeken.' Met twee kleine kinderen heeft ze zelf helaas weinig tijd voor een boek, zegt ze, 'maar als het even kan, lees ik'.

Zichtbaar genieten

Een lokaal verder is het opvallend rustig. Geen camera's en journalisten met opengeklapte notitieblokken, geen glamour en leerlingen en leerkrachten als figuranten. Een man in een zwart colbert en witte sneakers zit ontspannen in een stoel voor een klas die in alle rust aan zijn lippen hangt. Ook hij houdt *Een huis voor Harry* omhoog, maar niemand heeft ogen op steeltjes nodig om de tekeningen te kunnen zien: op het digibord verschijnen ze in groot formaat. Voor Leo Timmers was het een kleine moeite zijn eigen illustraties te verwerken in een presentatie. Aandachtig luistert hij naar de reacties en vragen uit de klas. Wat het leukste is aan boeken maken? 'Tekenen,' antwoordt Timmers meteen, 'Ik doe niets liever. Als kind al en nu mag ik het voor mijn beroep de hele dag doen.' Kent hij al zijn boeken uit zijn hoofd? 'Dat is gelukkig niet moeilijk, want er zit niet zoveel tekst in. Sommige zijn zelfs zonder woorden.' Ook hij vertelt dat hij zijn eigen kinderen, pubers inmiddels, als testpanel gebruikt voor eigen werk. Op de vraag hoe oud hij dan is, mag de klas schatten. 28? Timmers, twee decennia ouder, lacht. Iedereen in het lokaal geniet zichtbaar van de interactie.
En dan is de voorleesochtend afgelopen, tijd voor het ontbijt. De kinderen krijgen er een kaasstengel van de bakker bij. De voorlezers krijgen een bloemetje, camera's en verslaggevers gaan weer de kou in, in de lokalen kletsen leerlingen na en halen hun pauzehap tevoorschijn – over tot de orde van de dag. •••

nationalevoorleesdagen.nl

Kinderjury Leesweken

Op 6 maart gaat De Nederlandse Kinderjury weer van start. Anders dan in voorgaande jaren is de campagneperiode opgesplitst in een aantal Leesweken (tot 19 mei) en één Stemweek. Voor de campagne is een Leeslijst opgesteld van 25 titels per leeftijdscategorie, maar kinderen kunnen stemmen op elk boek dat in 2018 is verschenen. Bijvoorbeeld op deze vier spannende leesboeken voor de bovenbouw:

- *De nachtlantaarn* van Lisa Thompson (Meis & Maas, 10+), waarin Nathan moet onderduiken in een tuinmanshuisje in het bos.
- *De schaduwen van Radovar* van Marloes Morshuis (Lemniscaat, 11+) dat zich afspeelt in een futuristische wereld vol flatgebouwen en lezers aan het denken zet over de waarde van vrijheid.
- *Katvis* van Tjibbe Veldkamp (Querido, 10+), waarin Ate in zijn eentje de trein naar Brussel pakt om zijn oude telefoon af te geven bij een chatvriend en zo een angstig avontuur binnenrolt.
- *De waarheid volgens Mason Buttle* van Leslie Connor (Lemniscaat, 12+), een intrigerend verhaal over een verdwijningszaak in een verwaarloosde appelboomgaard. [AT]

Mijn bijzonder rare week met Tess

Tijdens de Berlinale in februari is *Mijn bijzonder rare week met Tess*, naar het gelijknamige boek van Anna Woltz, in première gegaan. Vlak daarna was de jeugdfilm ook te zien op het New York International Children's Film Festival. Het Amerikaanse entertainmentblad *Variety* riep voorafgaand aan de Berlinale regisseur Steven Wouterlood uit tot een van de tien Europese talenten om in de gaten te houden, omdat zij volgens het tijdschrift grote kans maken om in 2019 internationaal te gaan doorbreken. *Mijn bijzonder rare week met Tess* gaat over Sam, die zichzelf tijdens zijn vakantie op Terschelling traint in alleen zijn. Als zijn broer onverwacht naar de dokter moet, ontmoet hij Tess, een ongrijpbaar meisje dat hem meesleurt in een vreemd avontuur. *Mijn bijzonder rare week met Tess* is in oktober te zien in de Nederlandse bioscopen. Sam en Tess worden gespeeld door Sonny van Utteren en Josephine Arendsen. De verdere cast bestaat uit onder anderen Jennifer Hoffman (*De luizenmoeder*), Tjebbo Gerritsma (*Brammetje Baas*) en Suzan Boogaerdt (*Zwarte tulp*). Het scenario is geschreven door Laura van Dijk. [AT]

FOTO HELENA JANSZ

Annie M.G. Schmidtlezing 2019

De twintigste Annie M.G. Schmidtlezing zal worden verzorgd door schrijfster Marjolijn Hof. Op woensdag 15 mei aanstaande zal zij in het Kinderboekenmuseum in Den Haag haar visie geven op actuele ontwikkelingen in de kinder- en jeugdliteratuur. Voordat Hof zich fulltime aan het schrijven wijdde, werkte ze bijna twintig jaar als jeugdbibliothecaris. In 1999 debuteerde ze als kinderboekenauteur. Haar eerste jeugdroman, *Een kleine kans*, verscheen in 2006 en werd bekroond met zowel de Gouden Griffel en de Gouden Uil Jeugdliteratuurprijs als de Prijs van de Jonge Lezer, en is verfilmd onder de titel *Patatje Oorlog*. In 2014 kreeg zij de Woutertje Pieterse Prijs voor *De regels van drie*. Afgelopen winter verscheen van haar hand het sprookjesachtige *Lepelsnijder*. In de Annie M.G. Schmidtlezing geeft elk jaar een gelauwerd schrijver zijn of haar persoonlijke kijk op de kinder- en jeugdliteratuur. De lezing wordt georganiseerd door het Kinderboekenmuseum in samenwerking met Stichting IBBY-Nederland en is mede mogelijk gemaakt door Stichting Lezen en het Nederlands Letterenfonds. Afgelopen jaar werd de lezing verzorgd door Anna Woltz. [AT]

Harm de Jonge 80 jaar

Harm de Jonge (1939) viert dit voorjaar zijn tachtigste verjaardag én zijn dertigjarig jubileum als kinderboekenschrijver. Het idee voor zijn allereerste jeugdboek, *Steenkuib is een rat* (1989), ontstond in een periode dat hij werkzaam was als docent. In een van zijn havo-klassen zat een niet al te knappe jongen met flaporen, die verliefd werd op het mooiste meisje van de klas. Harm verpakte hun denkbeeldige liefdesgeschiedenis in een spannende thriller. Na dit debuut volgden tientallen jeugdromans; vaak spannende, psychologische verhalen over jongens die worstelen met verliefdheid, vriendschap en trouw. Aan meisjes als hoofdpersoon waagt De Jonge zich zelden. Die zijn ongrijpbaar en komen bij voorkeur uit verre landen als China, Mexico of Turkije en staan op een voetstuk. Erkenning voor zijn proza kreeg De Jonge in 2007 met de toekenning van de Woutertje Pieter Prijs voor *Josja Pruis*. In 2012 volgde een Zilveren Griffel voor *Vuurbom*. Geliefde en vaak terugkerende motieven in zijn werk zijn vogels en natuurrampen. Zo ook in de nieuwe roman *De Dekseldrager van Heteketel* waarin het vogeleiland Orniksoog wordt geteisterd door aardbevingen (verschijnt in mei). [AT]

Poëzie hardop

Twee jaar lang waren Hans en Monique Hagen ambassadeurs voor het kinderboek en pleitten ze vurig voor meer poëzie in het (kinder)leven – thuis en op school. Op Lezen Centraal, het jaarlijkse congres van Stichting Lezen dat plaatsvindt op 10 april aanstaande, maken ze plaats voor hun opvolger. Hun afscheid wordt gevierd met de presentatie van *Poëzie hardop*, een bundeling van de columns die ze tijdens hun ambassadeurschap schreven voor *Het Parool*. In deze 35 columns citeren ze 95 gedichten van 65 dichters en delen ze hun bevlogenheid voor poëzie met treffende beelden. 'Het is alsof je de wereld niet fotografeert, maar in woorden schildert, en hier en daar wat extra verf aanbrengt,' schrijven ze bijvoorbeeld over Rudy Kousbroeks *Bevroren woorden*. In de bundel komt van alles aan bod: van leren lezen en liefdespoëzie, tot allerlei verschijningsvormen van gedichten. Zo is er aandacht voor straatgedichten, komt de systematiek achter elfletterige dichtwoorden van Jaap Blonk uitgebreid aan de orde, en passeren ook beeldsonnetten van Ted van Lieshout en epigrammen van De Schoolmeester de revue. [AT]

Poëzie hardop, Hans & Monique Hagen, met illustraties van Maartje Kuiper. Querido, € 16,99 (10+)

De Nationale Voorleeswedstrijd, elke avond voorlezen

De voorrondes van De Nationale Voorleeswedstrijd zijn in volle gang. Vorig jaar werd de landelijke finale gewonnen door Sarah van Pruissen (twaalf jaar). Een jaar lang is zij Voorleeskampioen én kinderdirecteur van het Kinderboekenmuseum.

Sarah: 'Vaak wordt mij gevraagd hoe het kan dat ik zo goed kan voorlezen. De reden daarvoor weet ik wel. Mijn moeder heeft mij en mijn zusjes tot ons zesde jaar elke avond voorgelezen. Daarna werden de rollen omgedraaid en mochten wij haar voorlezen. Zo leer je heel goed hoe het lezen en voorlezen werkt. Het AVI-lezen ging daardoor een stuk makkelijker, ik was in groep 5 al klaar met AVI plus. En in groep 8 werd ik Voorleeskampioen! Dat was een groot feest. Ik ben dit jaar voor veel dingen gevraagd. Laatst mocht ik jureren bij een voorleeswedstrijd op de pabo. Samen met schrijver Jeff Aerts, twee docenten en de directeur van de pabo mochten we beslissen wie zou winnen. Dat was best moeilijk, want als je zelf aan zo'n wedstrijd hebt meegedaan, dan weet je hoe spannend het voor de kandidaten is. Hoe het voelt om daar te staan. Gelukkig ging het goed. We hebben een terechte winnares kunnen kiezen, daarover was geen twijfel. Het was erg leuk om mee te maken!' [AT] lezen

FOTO JORGEN KOOPMANSCHAP

Omslagillustratie van Annet Schaap voor Zondag, maandag, sterrendag *van Anna Woltz*

WIE BOEIT WETENSCHAPPERS IN DE DOP?

VERBEELDINGSKRACHT IN WETENSCHAP EN TECHNIEK – Boeken dragen bij aan hoe kinderen de wereld van wetenschap en techniek beleven, daarvan is Frauke Pauwels overtuigd. Aan de Universiteit Antwerpen onderzoekt ze hoe STEM (*Science, Technology, Engineering, Mathematics*) als kinderboekenthema wordt gebruikt.

DOOR MIRJAM NOORDUIJN

Wie denkt dat STEM-onderwijs iets met zangles te maken heeft, zit op het verkeerde spoor. STEM is een van oorsprong Amerikaans begrip dat voor *Science, Technology, Engineering en Mathematics* staat. Nu anno 2019 de wereld van wetenschap en techniek niet meer is weg te denken uit ons dagelijks leven, moet het onderwijs erop toezien dat kinderen die wereld beter leren kennen en begrijpen, en er zo maatschappelijke en persoonlijke betekenis aan kunnen toekennen. Neerlandicus en jeugdliteratuurkenner Frauke Pauwels denkt dat kinderboeken een wezenlijke rol daarin kunnen spelen. Als promovendus aan de Universiteit Antwerpen doet ze onderzoek naar beeldvorming rond STEM in fictie en non-fictie voor kinderen van zes tot veertien jaar.

Wereldvreemd

Pauwels licht toe: 'Ik breng bijvoorbeeld in kaart hoe wetenschappers in boeken worden verbeeld en wat voor rol ze spelen. Is de wetenschapper een wereldverbeteraar, gifmenger of verstrooide professor? Draagt hij – helaas zelden zij – altijd een laboratoriumjas? Wat is zijn leeftijd? En in hoeverre kunnen kinderen zich met deze personages vereenzelvigen?' Pauwels heeft nog twee onderzoeksjaren te gaan, maar, zegt ze, 'op basis van mijn bevindingen tot nu, durf ik te zeggen dat wetenschappers en techneuten voor kinderen vaak weinig aantrekkelijk worden voorgesteld. Ze horen meestal niet bij de groep en bewegen zich in de marge. Bijna altijd doen ze hun werk in afzondering: op een zolder, in een schuurtje, of, zoals insectenverzamelaar Hidde uit *Spinder* van Simon van der Geest, in een kelder. Terwijl buiten boeken juist de sportieve en vlotte types als populair gelden.' Toch is *Spinder* een van Pauwels favoriete STEM-boeken: 'Het is heel mooi hoe Hidde zijn insectenkennis gebruikt om de mensen om hem heen te begrijpen. Van der Geest slaat hier knap een brug tussen de natuurwetenschap en psychologie.'

Meisjes als uitvinder

Verhalen die een tegenwicht vormen voor het nerderige buitenbeentje of de briljante afwezige professor, zeg maar de stereotiepe mannelijke wetenschapper, is Pauwels minder tegengekomen dan verwacht. Ondanks dat ze 21ste-eeuwse boeken voor haar studie gebruikt. *Zondag, maandag, sterrendag* van Anna Woltz en veelzeggende titels als *Roza Rozeur Ingenieur* en *Ada Dapper Wetenschapper*, met door Edward van de Vendel vertaalde teksten van Andrea Beaty en sprekende illustraties van David Roberts,

noemt ze uitzonderingen die de regel bevestigen, met meisjes die eens een keer de uitvinder zijn. Pauwels: 'Dat Anna Woltz' personage Nora haar verbeeldingskracht – essentieel voor wetenschappelijk onderzoek – uiteindelijk inzet om haar buurjongen te helpen zijn spreekangst voor zijn verhandeling over sterrenkunde te overwinnen, toont dat wetenschappelijk aangelegde kinderen ook gewoon sociaal kunnen zijn. Dat is een belangrijk element om meisjes aan te spreken, blijkt uit onderzoek.' Ze vervolgt: 'Maar ook biografieën zoals in *Bedtijdverhalen voor rebelse meisjes* kunnen vooroordelen ten aanzien van STEM doorbreken. De portretten van wiskundige Ada Lovelace, astronaut Mae Jemison of architecte Zaha Hadid, tonen hoe divers achtergronden van wetenschappers kunnen zijn.'

Fictie of non-fictie?

Is non-fictie dan niet neutraler dan fictie, en dus beter geschikt om de wereld van wetenschap en techniek bij kinderen te introduceren? Pauwels wil dat zo niet stellen. 'Ik geloof niet in een universele lezer. Ieder kind maakt zijn eigen verhaal. Ik pleit voor diversiteit en voor een niet al te eenzijdige verbeelding van wetenschappers en technici. Een voordeel van non-fictie is natuurlijk wel dat je niet per se die, al dan niet stereotiepe, wetenschapper hoeft op te voeren. Dan heb ik het trouwens niet over encyclopedische reeksen en boeken waarin het enkel gaat om het zo leuk mogelijk opsommen van kennis en feiten, zonder een persoonlijke toon te hanteren en gebruik te maken van verhalende elementen. Voor mij moet non-fictie vanuit bewondering, verwondering en enthousiasme geschreven worden. Met die houding, gebruikmakend van de verbeelding en de juiste stijlmiddelen, kan je kinderen effectief aanspreken als wetenschappers in de dop.'

Wetenschappelijk denken

In de literatuur veranderen stijlfiguren alledaagse dingen in iets bijzonders. In literaire non-fictie over STEM-onderwerpen werkt het andersom: ze veranderen complexe zaken in begrijpelijke materie. Marc ter Horst doet dat bijvoorbeeld, samen met illustrator Wendy Panders, in *Palmen op de Noordpool*, 'het grote verhaal over klimaatverandering'. Pauwels zelf is onder meer fan van het recent voltooide drieluik van Jan Paul Schutten: *Het raadsel van alles wat leeft* (het evolutieverhaal), *Het wonder van jou en je biljoenen bewoners* (het menselijke lichaam) en *Het mysterie van niks en oneindig veel snot* (de geschiedenis van het heelal). 'Schutten spreekt je als ik-verteller duidelijk aan als niet behorend tot de wetenschappersgroep,' licht Pauwels toe, 'maar door zijn treffende beeldspraak neemt hij je wel mee in wetenschappelijke denkoefeningen. Die gedachte-experimenten geven je inzichten. Ze nodigen je uit toe te treden tot de wetenschap. De prenten van Floor Rieder waarin speelse verbeelding en wetenschappelijke beeldvorming samengaan, zijn daarbij onmisbaar. Ze verleiden en verhelderen de materie.'

Veel insecten, weinig techniek

Het valt Pauwels op dat veel dezelfde thema's terugkeren. Ze somt op: 'de *life-sciences* zijn in, en ook de ruimte blijft populair. Zo duikt de telescoop – vaak in jongensboeken – te pas en te onpas op. Verder wordt momenteel veel over insecten en klimaatverandering geschreven.' Wat Pauwels mist voor de bovenbouw van de basisschool zijn techniektitels: 'Er is aardig wat aanbod rond vooral komisch ingezette uitvindingen, zoals *De waanzinnige boomhut*-serie, maar rond echte *engineering* is er weinig. Jongere kinderen worden nog wel bediend met verhalen als *Anton en de Spin* van Arend van Dam, over vliegtuigbouwer Anthony Fokker. Maar het standaardwerk voor tienplussers is nog steeds *Hoe werkt dat nou?* van David Macaulay. Dat is, door de cartooneske illustraties, een topboek. Het dateert al uit 1988, maar werd recent nog geactualiseerd. Dat soort titels zijn belangrijk om wetenschap en techniek een plek in je leven te geven.' •••

De STEM-boeken van Frauke Pauwels

Roza Rozeur Ingenieur en *Ada Dapper Wetenschapper*, Andrea Beaty & David Roberts (ill.). Nieuwezijds, € 13,95 (5+)

Anton en de Spin, Arend van Dam & Alex de Wolf (ill.). Van Holkema & Warendorf, € 8,99 (6+)

Bedtijdverhalen voor rebelse meisjes, Elena Favilli & Francesca Cavallo. Rose Stories, € 19,95 (8+)

Spinder, Simon Van der Geest & Karst-Janneke Rogaar (ill.). Querido, € 15,50 (10+)

Palmen op de Noordpool, Marc ter Horst & Wendy Panders (ill.). Gottmer, € 24,99 (10+)

Hoe werkt dat nou?, David Macaulay. Spectrum, € 22,99 (8+)

Het raadsel van alles wat leeft, *Het wonder van jou en je biljoenen bewoners*, *Het mysterie van niks en oneindig veel snot*, Jan Paul Schutten & Floor Rieder (ill.). Gottmer, € 27,99 (12+)

Zondag, maandag, sterrendag, Anna Woltz. Querido, € 13,99 (6+)

De betovering van het woord

FOTO ROGIER VELDMAN

Joke Hermsen, schrijfster en filosofe

'Wat mij de afgelopen tijd het meest heeft geïnspireerd is *Brieven uit de gevangenis* van de Duitse politica, revolutionaire en filosofe Rosa Luxemburg. Via Hannah Arendts prachtige portrettering van haar in *Men in Dark Times* – een ander beslissend boek – kwam ik Luxemburgs brieven op het spoor. Herhaaldelijk werd ze tijdens haar leven vanwege haar idealen gevangengezet en deze tragische levensfeiten zijn in haar brieven weerspiegeld. Ik werd diep getroffen door de schoonheid en eruditie, de immense liefde voor literatuur en kunst die eruit spreken, al schreef ze ze honderd jaar geleden. Voor haar was *Faust* van Goethe beslissend; ze refereert er nog aan vlak voor ze in 1919 wordt vermoord. Luxemburg legt in haar werk vaker het verband tussen literatuur en (politieke) filosofie; ze schreef zowel politieke als literaire essays. Dat herken ik goed. Het inspireerde me zelfs tot het schrijven van mijn nieuwste essay: *Het tij keren met Rosa Luxemburg & Hannah Arendt*. Ook – júíst – in deze tijd is het tonen van deze dwarsverbanden tussen kunst, literatuur, filosofie en politiek van groot belang. Kunst hoort niet in een ivoren toren.'

Bas Maliepaard, journalist, tekstschrijver en dagvoorzitter

'Toen ik zestien was mocht ik Edward van de Vendel interviewen voor de *Lemniscaatkrant*. Hij vertelde aan het eind van ons gesprek dat hij een nieuw boek had geschreven over twee jongens die verliefd werden op elkaar. Hier gaan we het níét over hebben, dacht ik toen. Ik weet niet meer hoe diep ik al nadacht over over mijn eigen gevoelens, maar het onderwerp lag gevoelig. Mijn beeld van homoseksualiteit werd bepaald door wat ik zag op tv: Paul de Leeuw, de Gay Pride, scènes uit *GTST*; ik herkende daarin niet doodgewone jongens zoals ik. Later heb ik dat boek, *De dagen van de bluegrassliefde*, toch gelezen; daarmee kon ik me wél identificeren. Dat is wat literatuur kan zijn: een venster en een spiegel. Het is ook heel goed geschreven, won een Gouden Zoen, net als *Ons derde lichaam,* een van de twee vervolgdelen. Met de ervaring van nu – getrouwd met de man met wie ik al zestien jaar samen ben, we hebben twee kinderen – wil ik de puber die ik was, weleens een hart onder de riem steken: het komt gewoon goed. In die worsteling tussen hoe je denkt dat het hoort en hoe het voelde, heeft dit boek dat een beetje gedaan.'

Kris Nauwelaerts, docent Illustratieve Vormgeving en kinderboekenschrijver

'Literatuur die persoonlijk raakt, een verhaal dat op zo'n manier wordt verteld dat het iets doet waar je maar gedeeltelijk vat op krijgt, maar waardoor het soms dagen of weken blijft hangen en je gedachten, gevoelens en handelingen meekleurt – dat is voor mij *De kant van Swann* van Marcel Proust. Ik las het toen ik 22 was; een verpletterende leeservaring. Een paar jaar geleden herlas ik het en klonk het anders – je bent ouder, hebt meer oog voor het taalspel, de gelaagdheid – maar het beklijfde nog steeds. Swann is kunstkenner, muziekliefhebber, schrijft een boek over Vermeer, hij heeft twijfels die gaandeweg omslaan in angstgevoelens... feitelijk gebeurt er weinig maar Proust neemt zoveel tijd en ruimte om alles uit te spitten en met elkaar te verweven, dat vond ik een openbaring. Ik ben nog altijd bezig de rest van de reeks te lezen; een trage rivier die je meevoert, waarbij de tijd stilstaat terwijl alles de revue passeert. Door Proust zag ik wat literatuur vermag; voor mij eenzelfde soort beklijvende esthetische ervaring als het beeldend werk van Rubens, Rembrandt, Vermeer.'

CONGRES – In aanloop naar het jaarlijkse congres van Stichting Lezen, onder het motto 'Te mooi om waar te zijn', over de schoonheid en kracht van boeken, vertellen *keynote speakers* Joke Hermsen, Bas Maliepaard, Babs Gons, Kris Nauwelaerts en Hans en Monique Hagen alvast welke boeken voor hen beslissend waren.

DOOR EVA GERRITS

FOTO LEXIE SPIEGELREFLEXIE

Babs Gons, schrijfster, performer, theatermaakster

'De boeken van Tony Morrison zijn voor mij ontzettend belangrijk geweest. Ze schrijft over slavernij, over het lot van zwarte mensen, van vrouwen, hun geschiedenis – dat zag ik niet terug in de boeken die ik voorgeschoteld kreeg. Voor mij waren *Eline Vere* en *Anna Karenina*, wat ik op school moest lezen, ver van mijn bed. Ik lees graag, op school ook al, maar ik werd pas echt gegrepen toen ik *The Color Purple* las, van Alice Walker. Ik denk dat het heel belangrijk is voor jongere generaties dat ze in aanraking komen met boeken die over hen gaan, waarin hoofdpersonages worden opgevoerd waarin ze zich kunnen herkennen. In mijn schooltijd, als gekleurd meisje in een witte omgeving, had ik graag een boek willen lezen als *Het gym*, van Karin Amatmoekrim. Je spiegelt je aan je omgeving. Die onvrijwillige uitzonderingspositie, die zich uit in subtiele dingen – wat eten "jullie'; hoe doen "jullie"; ook alsof ik alle zwarte mensen in mijn woonplaats kende – is verwarrend, zeker als je opgroeit. Boeken over kleur en gender, over zwarte vrouwelijke personages, waren voor mij beslissend.'

FOTO LONA AALDERS

Monique Hagen, presentatrice en kinderboekenschrijfster

'Ik heb dierbare herinneringen aan voorgelezen worden, mijn vader las graag uit een oud sprookjesboek; Vrouw Holle, De kleine zeemeermin. Een paar illustraties vond ik zo eng dat ik die sprookjes niet wilde horen. Later maakte *Kleine Sjang* diepe indruk, geschreven en getekend door E.F. Lattimore; mooie kleine verhalen uit het dagelijks leven van een Chinees kind, met prachtige klare lijn-tekeningen: Sjang had een soort babyhoofdje met een staart, en hij at tang-hulur: een boel balletjes op een stokje, een soort lollie. Als volwassene vond ik ze in een kraampje in China. Op de middelbare school raakte ik door meneer Querner betoverd door *Deirdre en de zonen van Usnach*, van A. Roland Holst. Een zwaar, superromantisch verhaal; *tricky* om daarmee aan te komen bij een bende pubers, maar hij vond het zelf mooi, waardoor zijn manier van voorlezen die krachtige taal waarin het was geschreven, optilde. Ik had een hekel aan school maar dat uur maakte mijn hele schoolweek goed. Ik las als kind al veel maar toen werd er echt iets ontsloten, mijn liefde voor taal aangewakkerd.'

Hans Hagen, kinderboekenschrijver

'Mijn moeder komt uit een boerenfamilie waar gold: met lezen verpest je je ogen, je kunt beter wat anders doen. Aan thuis voorgelezen worden heb ik geen herinneringen. Als kind las ik vooral strips. *Prins Vaillant*, die mocht ik lenen van een tante. *Boerenpsalm* van Felix Timmermans las ik toen ik veertien was. "Onze vader was krom gewerkt als een vraagteeken. Toen ze hem kistten zat hij ofwel recht in zijn kist of staken zijn beenen in de lucht. Ze hebben hem moeten kraken, ten minste ik heb hem gekraakt. De anderen hadden schrik." Het verhaal staat als een huis, over boer Wortel die ongelooflijk koppig is. Voor het eerst ging ik in gesprek met een personage. Ik wilde roepen: Wortel, doe dat nou niet, zo krijg je ruzie, waarom doe je niet eens aardig tegen je zoon... Het was eenrichtingsverkeer: wat ik dacht of riep drong niet tot Wortel door. En zijn zoon pleegde zelfmoord. Dat je zo knoestig en krachtig kunt schrijven, was nieuw voor me.'

ILLUSTRATIE MAWIL

Uit *Kinderland*

Trump haalt zijn neus op

VERHALENDE MEDIA – Lang niet alle tieners zijn makkelijk aan het lezen te krijgen. Gelukkig zijn er allerlei verhalende media die een brugfunctie kunnen vervullen. *Graphic novels* bijvoorbeeld, die de unieke eigenschap hebben woord en beeld samen een verhaal te laten vertellen.

DOOR ANNEMARIE TERHELL

Het zal oplettende krantenlezers niet zijn ontgaan: Stripmaker des Vaderlands Margreet de Heer heeft een missie, ze strijdt voor meer graphic novels op school. Afgelopen najaar lanceerde zij *Graphic novels voor de leeslijst*, een brochure met 55 Nederlandse en Vlaamse literaire strips die een plekje verdienen in het literatuuronderwijs. Op deze lijst, die zij samen met Bas Schuddeboom en Willard Mans samenstelde, staan graphic novels die veelal na de millenniumwisseling zijn verschenen. 'We hebben titels gekozen waarmee we docenten Nederlands handvatten willen bieden om ze in de klas te behandelen,' schrijft Margeet de Heer.

Goede naam

Een terechte lobby, want in Nederland is de graphic novel nog niet echt ingeburgerd. In Vlaanderen ligt dat anders. 'Het medium heeft een goede naam hier. De graphic novel is in alle sectoren van het onderwijs vertegenwoordigd,' weet Gino Bombeke, vakbegeleider Nederlands voor Katholiek Onderwijs Vlaanderen en werkzaam als lerarenopleider bij de Katholieke Universiteit Leuven. 'Veel docenten zien dat er titels voorhanden zijn die qua verhaal- en spanningsopbouw evenveel te bieden hebben als een traditionele roman. Vlaamse handboeken voor het taalonderwijs maken daar graag gebruik van. Als wij vormingen of bijeenkomsten rond graphic novels organiseren, kunnen die altijd op een brede belangstelling rekenen.'

Tussenstap

Dat in een graphic novel woord en beeld elkaar versterken, heeft als voordeel dat verhaalaspecten visueel inzichtelijker worden. 'Zo kun je een graphic novel bijvoorbeeld goed gebruiken als opstap naar verhaalanalyse,' legt Bombeke uit. 'Vertelperspectief, ruimte, tijd en spanningsopbouw worden geregeld visueel onderstreept. Soms hebben flashbacks en flashforwards afwijkende kleuren, soms wordt op specifieke momenten een andere omranding of een ander kleurenpalet ingezet. Die techniek kennen leerlingen heel goed van televisieseries en films. Zo kan de graphic novel een tussenstap zijn tussen beelden waarmee leerlingen vertrouwd zijn en romans – een medium dat minder vaak spontaan in de vrije tijd wordt gekozen.'

Valkuil

Er is wel een valkuil. Vaak worden graphic novels ingezet om leesplezier te versterken, maar het is een hardnekkig misverstand dat ze direct bij leerlingen in de smaak vallen, benadrukt Bombeke. 'Docenten denken vaak: als we een graphic novel inzetten, dan gaan leerlingen automatisch lezen. Dat kan tegenvallen. Een graphic novel begrijpen heeft evengoed begeleiding nodig als een roman lezen en analyseren. Ik adviseer altijd: geef leerlingen een concreet doel om mee aan de slag te gaan. Informeer ze over het thema, geef ze voorkennis en waar nodig een historisch, cultureel of maatschappelijk kader. Vertel dat ze kunnen letten op stijlelementen of beeldspraak. Sta ook stil bij voor het medium specifieke conventies en kenmerken, zo krijgen leerlingen inzicht. Anders geef je misschien impliciet de boodschap dat dit medium maar een middel is om tot "echte" literatuur te komen.' •••

Hartenstorm, Annette Herzog, Katrine Clante & Rasmus Bregnhøi (ill.), vertaling Kor de Vries. Querido, € 16,99 (12+)
Kinderland, Mawil, vertaling Sigge Stegeman. Soul Food Comics, € 27,50 (13+)
Totem, Nicolas Wouters & Mikael Ross (ill.), vertaling Toon Dohmen. Soul Food Comics, € 27,50 (14+)
Typex's Andy. De vele levens van Andy Warhol, Typex. Scratch, € 36,- (15+)

TIPS – De titels in *Graphic novels voor de leeslijst* zijn vooral gericht op de bovenbouw van het literatuuronderwijs. Wie vertaalde literatuur meerekent en breder zoekt, vindt buiten deze gids ook sterke beeldboeken voor jongere leerlingen, die soms vakoverstijgend kunnen worden ingezet.

Zo verscheen zeer recent *Hartenstorm*, een omkeerboek over liefde in al haar verschijningsvormen. Vertellers Viola en Storm vinden elkaar leuk, maar twijfelen of de ander dat ook vindt. Pas na een aantal misverstanden vinden ze elkaar, precies in het midden van het boek. De Duitse, in Kopenhagen woonachtige schrijfster Annette Herzog verwerkt in deze graphic novel voor twaalfplussers zowel fictie als non-fictie en gebruikt allerlei beeld- en tekstvormen. Zo kom je een bordspel tegen, zelfgeschreven songteksten, een overzicht van klassieke liefdesverhalen en cartoons waarin filosofen elkaar de oren wassen over de betekenis van de begrippen 'liefde' en 'seks'.

Vossenmasker

Dat graphic novels lang niet altijd gemakkelijk of eenduidig te interpreteren zijn, bewijst *Totem* van Nicolas Wouters en Mikael Ross. Deze ingetogen beeldroman vertelt het verhaal van de twaalfjarige Louis, die door zijn ouders op scoutingkamp wordt gestuurd als zijn jongere broer ernstig ziek blijkt te zijn. De sfeer tussen de scouts onderling is grimmig. Louis dreigt als nieuweling het pispaaltje te worden, maar tijdens een inwijdingsritueel krijgt hij een vossenmasker en ontwaakt er een oerkracht in hem. Vanaf dat moment is moeilijk te onderscheiden wat zich in werkelijkheid en wat zich in Louis' fantasie afspeelt; verschillende gebeurtenissen raken met elkaar vervlochten in een surrealistisch decor. *Totem* legt complexe emoties bloot. Het laat zich lezen als initiatieroman, maar tegelijk als een worsteling met de dood.

Berlijnse muur

Een charmant boek dat zich leent voor de geschiedenisles is *Kinderland* van de Duitse striptekenaar Mawil, dat zich afspeelt in Oost-Berlijn in 1989. Hoofdpersoon Mirco is een klein opdondertje dat zich door een schoolleven vol punkers, pestkoppen en pingpong heen ploetert. *Kinderland* treft doel door het rake tekenwerk en de aandacht die is besteed aan de karakters. Leerlingen, docenten en ouders zijn treffend getypeerd in bijeengesprokkelde jarentachtigkloffies. In rokerige flatjes en op naturistenstrandjes maken ze wat van hun socialistische leven. Als aan het slot de Berlijnse muur valt, weet je niet of je onverdeeld blij moet zijn. Behalve de belofte van vrijheid betekent deze ommekeer ook het afscheid van een kindertijd die met veel liefde is opgetekend.

Beeldbiografie

Complexer, maar enorm rijk, is Typex' beeldbiografie *Andy. De vele levens van Andy Warhol*, dat een interessant stuk moderne Amerikaanse cultuurgeschiedenis behandelt. Het leven van de roemruchte popartkunstenaar is opgeknipt in tien episoden, elk geïllustreerd in een passende stijl. Het vereist concentratie om niet te verdwalen tussen de lange stoet schilders, schrijvers, filmsterren en fotomodellen waarmee Warhol zich omringde, maar om de lezer op weg te helpen, is er een serie 'filmsterrenplaatjes' van honderdtwintig personages met elk een korte biografie. Het is een stevige puzzel, waar googelen bij helpt, maar voor wie zich erin vastbijt is de beloning groot. Onvergetelijk is bijvoorbeeld het moment waarop Andy Warhol zijn zeefdruk-in-opdracht van de Trump Tower aanbiedt aan een nog opmerkelijk frisse Donald Trump, die het kunstwerk afwijst en er minachtend zijn neus voor ophaalt. •••

Graphic novels voor de leeslijst is gratis te downloaden op stripmakerdesvaderlands.nl en stripsinhetonderwijs.nl

Maand van de Filosofie

Sinds 2002 organiseert Stichting Maand van de Filosofie elk jaar in april de Maand van de Filosofie. Het doel is om filosofie te verspreiden onder een groot en breed publiek. Ieder jaar is er een ander thema, verschijnt er een essay en wordt de Socratesbeker uitgereikt aan het beste filosofieboek van het voorafgaande jaar. Thema van editie 2019 is 'Ik stuntel dus ik ben', dat aanhaakt bij het gegeven dat de mens uiteindelijk altijd tekortschiet en de vraag of het langzamerhand niet tijd is om ons gestuntel te omarmen. Cabaretier en filosoof Tim Fransen (1988), die ook lid is van het bekende collectief Comedytrain, schrijft het essay waarvan de titel luidt *Het leven als tragikomedie; over humor, kwetsbaarheid en solidariteit*. Een officiële jeugdeditie van de Maand van de Filosofie is er (nog) niet. Toch schreef Abdelkader Benali voor deze editie een kinderfilosofieboek (zie pagina's 8, 9). *Mijn broer en ik* gaat over echt en nep, vertrouwen en wantrouwen, en het verschil tussen mens en robot. Boek, essay en thema nodigen uit tot klassengesprekken over filosofische onderwerpen. [*MN*]

maandvandefilosofie.nl

Nieuwe Griffels en Penselen

Stichting CPNB heeft besloten dat de Penseel- en Griffeljury vanaf dit jaar ook boeken voor lezers in de leeftijd van twaalf tot vijftien jaar zal bekronen. De griffels komen in de plaats van de Gouden Lijst, de prijs die tot nu toe deze doelgroep bediende. Met de uitbreiding van de nieuwe Griffels en Penselen bedient de CPNB de gehele leeslijn. Zo hoopt de stichting een bijdrage te kunnen leveren aan het bevorderen van het lezen van de doelgroep. Dat is hard nodig: volgens het DUO onderwijsonderzoek uit 2017 leest slechts 21 procent van de vijftienjarigen een boek, terwijl onder zevenjarigen dit nog 68 procent is. De Griffels en Penselen worden toegekend aan de best geschreven en geïllustreerde kinder- en jeugdboeken van het afgelopen jaar. Tijdens het Kinderboekenbal op 1 oktober worden de winnaars van de Gouden Griffel en het Gouden Penseel bekendgemaakt. [*MN*]

cpnb.nl

Leestips

- In *De kleur van de zon* (Querido, 12+) hoort Davie van zijn vriend dat Jimmy Killen is vermoord. Terwijl het stadje in rep en roer is, beklimt hij een heuvel in de buurt. Gaandeweg ontdekt hij van alles over de moord en daarmee over zichzelf. Fraaie *coming of age* van David Almond.
- *Bizar* (Hoogland & Van Klaveren, 13+) is het dagboekverhaal van boekenvreter Sallie Mo. Als ze een leesverbod krijgt omdat ze anders het contact met de werkelijkheid verliest, stapt ze de 'echte' wereld in waar ze de jongen van haar dromen najaagt. Fijn, eigentijds boek van Sjoerd Kuyper.
- Mirjam Mous is angstaanjagend actueel in haar toekomstthriller *Hack* (Unieboek, 13+) die zich afspeelt in een totalitaire samenleving na de 'Bange Jaren' van klimaatverandering en dreigende oorlog. Als Holden Winters ontdekt hoe men vroeger leefde, wordt hij opgepakt.
- De rafelranden van de maatschappij: ze blijven Susin Nielsen inspireren. In het tragikomische *Adres onbekend* (Lemniscaat, 12+) vertelt ze over Felix die met zijn werkzoekende moeder in een camper woont. Felix wil dit geheimhouden, anders grijpt jeugdzorg in. Dat blijkt nog niet zo eenvoudig. [*MN*]

‘Lezen Centraal, Te mooi om waar te zijn’

Op haar jaarlijks congres Lezen Centraal keert Stichting Lezen terug naar de basis, naar proza en poëzie als kunstwerk, vanuit het motto ‘Te mooi om waar te zijn.’ Want in de ijver om de functionele waarde van lezen en leesbevordering over het voetlicht te brengen, vergeten we soms waar het in wezen om gaat: de schoonheid en kracht van gedichten en verhalen. Tijdens het ochtendprogramma spreken onder anderen filosofe Joke Hermsen, recensent Bas Maliepaard en illustrator/docent Kris Nauwelaerts, over hoe kunst ons in beweging brengt, wat goede kinderboeken zijn, en wat de kijk- en leeservaring van een prentenboek behelst. Na de lunch kan uit diverse deelsessies worden gekozen. Zo vertelt Neerlandica Gertrud Cornelissen over de kracht van het literaire gesprek, gaat onderwijsadviseur Martijn Hensgens in op belevend lezen en demonstreert historisch letterkundige Lucas van der Deijl de Litlab Leesclubs, een interactieve onderwijsvorm en onderdeel van Litlab, een digitaal laboratorium voor literatuuronderzoek. Ook zullen auteurs, dichters en illustratoren hun werk toelichten. Lezen Centraal is op 10 april in Tivoli Vredenburg. [*MN*]

lezen.nl

FOTO KOOS BREUKEL

De voorstelling Jabber *van Theatergroep Kwatta*

Never Grow Up!

De Nederlandse jeugdliteratuur is een gewild exportproduct: in 2017 zijn er wereldwijd maar liefst 202 kinderboeken vertaald. Het Nederlands Letterenfonds heeft zich daarom samen met andere cultuurfondsen en het Nederlandse consulaat-generaal in New York aangesloten bij het unieke interdisciplinaire kunstprogramma Never Grow Up!, dat onderdeel uitmaakt van Dutch Culture USA. Het programma van Never Grow Up! moet de bekendheid van Nederlandse jeugdkunst als autonome kunstvorm in de Verenigde Staten stimuleren, en ook de uitwisseling van kennis en samenwerking met Amerikaanse (educatieve) organisaties bevorderen. Daartoe presenteert Never Grow Up! gedurende 2019 een grote verscheidenheid aan Nederlandse jeugdliteratuur, -film en -podiumkunsten op Amerikaanse festivals en conferenties, zoals het New York International Children’s Festival (22 februari-19 maart), San Francisco Bay Book Festival (4 en 5 mei, met onder andere Benny Lindelauf) en Brooklyn Book Festival (september). Amerikaanse programmeurs en agentschappen worden uitgenodigd voor voorstellingen, presentaties en ontmoetingen met Nederlandse kunstenaars. [*MN*]

letterenfonds.nl; dutchcultureusa.com

Nieuw! Lezeninhetvmbo.nl

Binnenkort wordt de website lezeninhetvmbo.nl gelanceerd. Stichting Lezen en SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling) hebben de handen ineengeslagen om de grote hoeveelheid beschikbare informatie over leescompetentie en leesplezier op het vmbo op een overzichtelijke plek te verzamelen. De organisaties hopen zo tegemoet te komen aan de wens van docenten en andere professionals die met vmbo-leerlingen werken, alle kennis over lezen in het vmbo toegankelijk te maken. Lezeninhetvmbo.nl heeft gekozen voor een brede en degelijke aanpak. Breed, omdat leesplezier en leescompetentie nadrukkelijk aan elkaar gekoppeld worden. Degelijk, omdat er naast praktische aan-de-slag-informatie ook aandacht is voor lees- en taalonderzoek gericht op het vmbo en leesbeleid. Met de ‘Quickscan Lezen in het vmbo’ kunnen docenten(teams) de stand van zaken in kaart brengen. Met de uitkomsten kunnen ze een verbeterplan opstellen. De meer op de praktijk gerichte pagina’s van de website bieden geen losse lessen aan, maar wel lessenseries. Ook vind je er *good practices* en informatie over (landelijke) leescampagnes, zoals de Jonge Jury en De Weddenschap. [*MN*]

lezeninhetvmbo.nl

Een gedicht is het begin van een gesprek

MUZIKAAL DENKEN EN DROMEN – Tsead Bruinja (Rinsumageest, 1974) is de nieuwe Dichter Des Vaderlands. De komende twee jaar zal hij gedichten schrijven bij nationale gebeurtenissen en optreden als ambassadeur van de poëzie. Ook voor kinderen en jongeren.

DOOR MIRJAM NOORDUIJN

Tsead Bruinja opent een pakketje dat de post zojuist bij zijn bovenwoning in Amsterdam West heeft bezorgd. Er komt een rood boek uit tevoorschijn. Bruinja bekijkt het eens. 'Stuurt de uitgever mij dit omdat ik de nieuwe Dichter des Vaderlands ben?' vraagt hij zich af. Dan, gedecideerd: 'Als ik wat met deze bundel ga doen, moet "Paula Slapend" er wel in staan.' Hij zoekt, bladert… Vervolgens klinkt er luid en duidelijk: 'Dit is de vrouw die in mijn lenden sliep/ die een rivier werd in het schaduwdal/ van mijn verborgen leven;/ de roode hel, de ziel van een heelal,/ dat vroeger slechts met dood en duister sliep.' Na de eerste strofe stopt hij. '*Groots en Meeslepend*,' leest Bruinja de titel nog voor, waarna Hendrik Marsman op een kastje belandt.

Performer

De voordracht typeert de in Friesland geboren en getogen zevende Dichter des Vaderlands. 'Ik ben een performer,' zegt hij. 'Als Dichter des Vaderlands wil ik voor het grote publiek iemand zijn die – samen met andere kunstenaars – optreedt met zijn lichaam, met zijn stem. Poëzie gaat over klank en hardop verhalen vertellen. Over gedichten voordragen, over vreugde, maar ook over lijden. Poëzie is een muzikale manier van nadenken. Vergelijk het met dromen. Die zijn het bijproduct, zou je kunnen zeggen, van alles wat je meemaakt. Iedere dag vult zich met belevenissen en verhalen die emoties oproepen. De hele dag verwerk je dus eigenlijk taal. Poëzie is daarvan het resultaat. Je hoeft niet alles ervan te begrijpen, zolang je er maar op vertrouwt dat het je iets zal brengen, dat er betekenis zit in wat je leest of hoort, en dat die betekenis kan verschuiven.'

De wereld en de poëzie verbinden

Bruinja vervolgt: 'Het verspreiden en delen van poëzie kan helend, troostend en prikkelend werken. Een gedicht is het begin van een gesprek, een uitnodiging daartoe. Hoe meer mensen daaraan meedoen en zelfvertrouwen krijgen om dat gesprek blijvend te voeren, hoe beter. Ik heb mij altijd al een ambassadeur van de poëzie gevoeld. Maar als Dichter des Vaderlands wil ik mij met de poëzie naar een nog breder publiek toe bewegen. Via de actualiteit wil ik de wereld en de poëzie met elkaar verbinden.'

Geen bewust plan

Ook kinderen en jongeren maken deel uit van die wereld, vindt Bruinja. Al heeft hij niet, zoals voorganger Ester Naomi Perquin, het doel 'een brug te slaan tussen poëzie voor volwassenen en die voor kinderen'. Bruinja: 'Zo concreet heb ik daar niet over nagedacht. Ik heb geen bewust plan. Voor mij is er ook niet per se een onderscheid tussen jeugdpoëzie en volwassenenpoëzie. Op een poëzieavond kunnen dichters voor

volwassenen en voor jongeren gewoon naast elkaar optreden. Iemand als Ted van Lieshout pleit daar ook voor. In zijn bloemlezing *Kwam dat zien! Kwam dat zien!* van zo'n tien jaar geleden, staan ook twee gedichten van mij. Vooral 'hé blad aan de bomen hé' kan denk ik goed voor kinderen werken, zeker op het podium. Vanwege het ritme, en de uitroepen 'hé' en 'ha' – je kunt het goed voorlezen. Ik vond het indertijd hartstikke leuk om die gedichten uit te zoeken en te kijken wat voor kinderen geschikt is. Ik zou het zo weer doen, als mij de vraag werd gesteld voor een nieuwe bundel.'

Hardop voordragen, uit het hoofd

Bruinja heeft wel meer gedichten die voor kinderen vanaf een jaar of elf, twaalf bruikbaar zijn. 'Ik kan natuurlijk ook zelf eens poëzie voor kinderen proberen te schrijven,' zegt hij. 'Al kun je in principe de moeilijkste volwassenen gedichten met kinderen lezen: regel voor regel. Kinderen kunnen prima met abstracties omgaan, zolang begrip maar niet de hoofdrol krijgt en het niet altijd gaat over of iets wel of niet mooi is. Dat is oninteressant. Je moet ze dan wel een andere leeshouding bijbrengen,' vindt Bruinja. 'Ik zou zeggen, leer het gedicht uit je hoofd, draag het voor de klas voor en vertel daarna, heel vrij, wat je daarbij hebt beleefd. Zo ontdek je hoe een gedicht in elkaar zit, waar de muzikale frases zich bevinden en wat het ritme is. Als een gedicht langs je stembanden is geweest, en door je hoofd, je hart, je lichaam is gegaan, dan kan je er wel iets over vertellen. Het opnemen op video helpt daarbij. Ik heb vroeger veel naar voordrachten geluisterd. Van Tonnus Oosterhoff, Rutger Kopland, Maria van Daalen… allemaal andere stemmen, klanken en ritmes. Daardoor ben ik echt een betere dichter geworden.'

Engels en Fries

Zijn eerste dichtregels schreef Bruinja als dertienjarige: in een Ryam agenda, zittend in het trappenhuis van zijn middelbare school in Leeuwarden. Dat was geen dichtdrang. Eerder, zo zegt hij, 'een behoefte om te creëren, mezelf iets te vertellen. Die ben ik toen – onbewust – gaan invullen. Ik ontdekte wat je met taal kunt doen. Zo ontstond een verlangen naar wat vrije associaties kunnen opleveren. Toen ik dichter bij huis naar school ging, leerde ik Alex kennen. Hij was muzikant en speelde gitaar. Aan hem heb ik mijn gedichten voor het eerst laten zien. Daarna aan mijn docent Engels. Ik schreef mijn gedichten namelijk in het Engels. Tot mijn eenentwintigste ben ik dat blijven doen. Net als in het Fries – de taal die ik in mijn jeugd altijd overal sprak en waarmee ik tot de kern kan komen – zit er muziek in. Later ben ik Engels gaan studeren, in Groningen. Ik wilde een goede romanschrijver worden, in Amerika. Een studie Engels leek mij de enige manier dat te realiseren. Het is wat anders gelopen. Toch heeft de studie me veel gebracht. Vooral van schrijvers als Jack Kerouac, Cormac McCarthy, Walt Whitman en William Faulkner heb ik veel geleerd.'

Poëzieonderwijs

Over de vraag of poëzie een plek in het onderwijs verdient hoeft Bruinja niet lang na te denken. 'Absoluut,' vindt hij. 'Poëzie biedt een manier om de wereld op een andere manier te zien en ervaren. Poëzie geeft ruimte voor taalspel en het ontdekken van een ander soort logica in de taal. Taal is niet alleen bedoeld om grammaticaal correcte zinnen voor sollicitatiebrieven te maken, maar een instrument waarmee je jezelf en je omgeving moet leren begrijpen. Maar poëzie heeft de naam moeilijk te zijn. Terwijl er veel toegankelijke en tegelijkertijd toch diepgaande poëzie is waarmee je kunt beginnen, en enthousiasme en honger bij leerlingen kunt opwekken. De kunst is samen op zoek te gaan naar gedichten die aanspreken, waarvan leerlingen het gevoel krijgen dat de makers ervan familie zijn, dat ze hen serieus nemen en het gesprek met hen willen voeren.' •••

FOTO ELSBETH TIJSSEN

hé blad aan de bomen hé
hé zon in de lucht hé
hé blad aan de bomen hé

hé gebakken rode steen hé
hé deur hé
hé rook uit de schoorsteen hé
hé warmte van een ander hé

ha de paden die ik loop ha
ha de paden die ik met haar loop ha
ha de paden die ik loop

hé de lucht die ik met u deel hé
hé de lucht die we delen hé

hé hé de lucht

hé de handleidingen hé
hé de handleidingen in de doos hé
hé de handleidingen op tafel hé

hoi apparaat op tafel dat ik niet snap hoi
hoi apparaat op tafel met je uitgebreide
handleiding hoi
hoi apparaat hoi handleiding hoi hoi

hé het conflict dat ik vermijd hé
hé het conflict in de kiem gesmoord hé
hé het conflict de nek omgedraaid hé

dag conflict
dag apparaat
dag conflict hoi

ha de paden die ik loop
ha de deur hé
hé de paden die ik loop hé

Tsead Bruinja, uit de bundel *Overwoekerd* (Cossee, 2010)

Rob van Essen schrijft biografie Menno Wigman

Op 1 februari jl., precies een jaar na het overlijden van dichter Menno Wigman (1966-2018), maakte zijn uitgeverij Prometheus bekend dat schrijver Rob van Essen de biografie van Wigman gaat schrijven. Wigman debuteerde in 1997 met *'s Zomers stinken alle steden*. Ook zijn volgende dichtbundels, *Zwart als kaviaar*, *Dit is mijn dag*, *De wereld bij avond* en *Mijn naam is legioen* werden lovend ontvangen. Wigman publiceerde daarnaast bloemlezingen, vertalingen, een keuze uit eigen werk (*De droefenis van copyrettes*), een essaybundel (*Red ons van de dichters*) en een autobiografisch boek (*Het gesticht*). Zijn werk werd onder andere bekroond met de Gedichtendagprijs (2002), de Jan Campert-prijs (2002), de A. Roland Holstprijs (2015) en de Ida Gerhardt Poëzieprijs (2018).
De kronieken, romans en verhalen van Wigmans tijdgenoot Rob van Essen (1963) worden alom geprezen. Zijn roman *Visser* werd genomineerd voor de Libris Literatuur Prijs en voor zijn verhalenbundel *Hier wonen ook mensen* ontving Van Essen de eerste J.M.A. Biesheuvelprijs. *De goede zoon*, zijn nieuwste roman, is genomineerd voor de Boekhandelsprijs 2019 en staat op de longlist van de Libris Literatuur Prijs. De biografie van Wigman moet over drie jaar verschijnen. [*EG*]

Lustrum Damesleesmuseum

Op vrijdag 22 en zaterdag 23 maart viert het Damesleesmuseum, een van de grootste particuliere bibliotheken in Nederland, haar 125-jarig bestaan. Het Damesleesmuseum – in de negentiende eeuw een gebruikelijke aanduiding voor een bibliotheek – werd opgericht in Den Haag in 1894. Vrouwen hadden destijds geen toegang tot openbare bibliotheken en het Leesmuseum voorzag dan ook in een behoefte. Momenteel telt het Damesleesmuseum zo'n vijfhonderd leden, inclusief mannen, die sinds 1974 lid kunnen worden. Bij de oprichting is besloten boeken in de moderne talen in de oorspronkelijk taal aan te schaffen en incidenteel worden boeken in de Nederlandse vertaling aangekocht. De collectie telt ruim vijfendertigduizend Nederlandse, Franse, Engelse en Duitse boeken en wordt iedere maand uitgebreid met een selectie van nieuw verschenen titels. De collectie bevat ook veel oude uitgaven en eerste drukken. Geïnteresseerden in een lidmaatschap kunnen zich aanmelden via een inschrijfformulier dat verkrijgbaar is bij het Leesmuseum. Een introductie door twee leden is gewenst; zonodig kan dat worden vervangen door een gesprek met een van de bestuursleden. De contributie bedraagt € 45,- per jaar; echtparen/partners betalen samen € 60,- per jaar. [*EG*]
damesleesmuseum.nl

Slotdag De Inktaap

Op 12 maart vindt in De Doelen in Rotterdam de Slotdag plaats van De Inktaap. Dan wordt onthuld welk boek dat is bekroond met een van de drie grootste literaire prijzen in het Nederlands taalgebied, door jongeren is uitverkoren tot allerbeste. Genomineerd zijn *En we noemen hem* van Marjolein van Heemstra (winnaar BNG Bank Literatuurprijs); *Wees onzichtbaar* van Murat Isik (winnaar Libris Literatuur Prijs) en *De mensengenezer* van Koen Peters (winnaar ECI Literatuurprijs, nu: BookSpot Literatuurprijs). Tijdens de Slotdag zijn er plenaire voordrachten van de genomineerden, waarna het publiek wordt verdeeld over drie programma's: talkshows met de genomineerde auteurs, de Inktaap-debatten, en gastcolleges door gerenommeerde letterkundigen en workshops schrijven/recenseren. Tijdens het afsluitende programma wordt de winnaar van het Beste Juryrapport bekendgemaakt, is er een optreden van Gerson Main en wordt ten slotte De Inktaap 2019 uitgereikt. Doelstellingen van het project: het stimuleren van leesplezier en smaakontwikkeling bij leerlingen van vijftien tot en met negentien jaar; het bevorderen van hun analytisch vermogen, redeneer- en debattechnieken; het creëren van een omgeving waar scholen in contact komen met de wereld van het literaire boek. [*EG*]
boekenweek.nl

Boekenweek Live!

Op 27 maart vanaf 13.00 kunnen scholieren de Boekenweek vieren met Boekenweek Live!, de jaarlijkse talkshow die rechtstreeks via YouTube en op de website boekenweek.nl/school wordt uitgezonden. Scholieren kunnen er hun creatieve talenten laten zien door hun Boekenweek-verwerkingsopdrachten te presenteren aan Boekenweekauteur Jan Siebelink. Boekenweek Live! is een uitzending vol muziek, kunst en andere creatieve uitingen, inspirerend aan elkaar gepraat door gastheer Arie Boomsma. Daarnaast is er veel ruimte voor boekentips van scholieren aan scholieren. De Boekenweek wordt van 23 tot en met 31 maart gehouden, met als thema 'De moeder de vrouw'. Jan Siebelink schreef het Boekenweekgeschenk *Jas van belofte*, over een man die met hoge snelheid per ambulance naar het ziekenhuis wordt gebracht en er zeker van is dat hij bezig is het leven te verlaten. Al bijna vanaf de andere zijde overziet hij wat hij achterlaat en vraagt zich af of het genoeg is. Deze ode aan vriendschap, een vader en aan het schrijven is gedurende de campagne gratis in de boekhandel verkrijgbaar bij een aankoop van ten minste € 12,50 aan boeken. [EG]

boekenweek.nl

Essay Maand van de Geschiedenis

Eind januari werd in het programma *Tijd voor MAX* bekendgemaakt dat Marita en haar dochter Alma Mathijsen het essay schrijven bij de Maand van de Geschiedenis 2019, jaarlijks in oktober. Het thema van deze zestiende editie is Zij/Hij. Het essay getiteld *Niet schrikken mama* wordt een briefwisseling tussen moeder en dochter waarin ze de verhoudingen tussen de seksen onderzoeken in de geschiedenis én in het heden. Marita Mathijsen (1944) is emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Zij schreef de studies *De gemaskerde eeuw* en *Historiezucht* en de biografie *Jacob van Lennep. Een bezielde schavuit*. Geregeld schrijft ze bijdragen voor *NRC Handelsblad*. Alma Mathijsen (1984) studeerde Beeld en Taal aan de Gerrit Rietveld Academie en *Creative Writing* in New York. Ze schreef voor de jongerenwebsite spunk.nl, was onderdeel van het columnistenduo Fanny & Alma in *Het Parool*, schreef zes toneelstukken, een verhalenbundel en drie romans. Ook schrijft ze essays voor *NRC Handelsblad*. *Niet schrikken mama* wordt door de Stichting CPNB uitgegeven en is tijdens de Maand van de Geschiedenis in de boekhandel te koop voor € 3,75. [EG]

maandvandegeschiedenis.nl

Bewogen Verzen

Er worden ontzettend veel mooie gedichten geschreven die vaak helaas maar een beperkte, vaste groep mensen bereiken. Met het videogedichtenproject Bewogen Verzen willen de Vlaams-Nederlandse culturele organisaties Ons Erfdeel en Poëziecentrum, met steun van het Nederlands Letterenfonds, jongeren uit de Lage Landen enthousiasmeren voor hedendaagse Nederlandstalige poëzie. Jonge poëziefans (tot en met dertig jaar) konden drie favoriete gedichten – publicaties op papier, maar ook gedichten gepresenteerd als rap, *slam* of *spoken word* – nomineren die zijn verschenen na 2000. Een Vlaams-Nederlandse jury selecteert daaruit tien gedichten. Ook jonge filmmakers konden zich aanmelden; tien van hen zullen worden uitverkoren om met de geselecteerde gedichten aan de slag te gaan. De filmmakers worden in een aantal workshops begeleid bij het maken van de juiste artistieke keuzes in het omvormen van de gedichten tot autonome kunstwerken; dat kan in de vorm van een filmmontage zijn, maar evengoed in de vorm van een animatie, een motion graphic, een stop motion, of een mengvorm. In het najaar worden hun creaties vertoond tijdens een Nederlandse en een Vlaamse première, waarna de uitingen worden verspreid naar internationale cultuurorganisaties en ter beschikking gesteld van het onderwijs in binnen- en buitenland. [EG]

onserfdeel.be/nl/bewogenverzen

FOTO ANNEMARIE TERHELL

Jelle en Vaiko

JELLE LEEST, VAIKO KWISPELT

HONDEN LUISTEREN – Voorlezen aan een speciaal daarvoor getrainde hulphond geeft kinderen met leesproblemen een enorme opkikker. Coosje van der Pol en Jessica van den Hurk zijn enthousiast over de resultaten van het door hen geïnitieerde project Kwispellezen. 'Je ziet kinderen groeien.'

DOOR ANNEMARIE TERHELL

Voor Jelle (acht jaar) is het een uitkomst. Hij had een hekel aan lezen, zeker hardop in de klas. Nu oefent hij wekelijks met Vaiko, een blonde labrador. Wat geen leerkracht of pedagogisch begeleider nog is gelukt, krijgt Vaiko met zijn bruine ogen zomaar voor elkaar: Jelle vindt lezen eindelijk leuk. Vandaag leest Jelle voor uit *Lezergame*, een AVI-leesboekje. Vaiko ligt opgekruld naast hem en laat af en toe een geruststellend gebrom horen. Ongemerkt maakt Jelle leeskilometers. Zijn moeder is opgelucht, vertelt ze na het wekelijkse voorleesmoment in de Bibliotheek Waalwijk. Sinds Jelle naar de basisschool gaat, zijn er weinig succeservaringen geweest. 'Nu vraagt hij voor het naar huis gaan: mama, mag ik eerst nog een boekje uitzoeken?'

Doorbraak

Jelle heeft Vaiko pas vijf keer ontmoet. Dat lijkt kort om een doorbraak te kunnen bewerkstelligen, maar zijn succesverhaal staat niet op zich. Coosje van der Pol, specialist lezen en literatuur bij de Bibliotheek Midden-Brabant, en Jessica van den Hurk, werkzaam bij het expertisecentrum van Stichting Hulphond, zijn er door hun onderzoek en ervaringen van overtuigd geraakt: Kwispellezen werkt. Ze hebben de afgelopen twee jaar verschillende (proef)trajecten gedraaid, data verzameld en van alles gezien. Zo was er de vader die zei: 'Het zal mij benieuwen hoor. Ze kan thuis geen minuut met iets bezig zijn.' Waarop de dochter in kwestie pardoes een kwartier lang onafgebroken voorlas aan de hulphond – een heel boek uit. En er was de jongen die de smaak zo te pakken kreeg dat hij thuis ook wilde kwispellezen. Hij had geen hond, maar wel een vader die best even voor hond kon doorgaan. Zijn instructie: 'Stil zitten, goed luisteren en zeker niet weglopen.'

Vast ritme

Toen Coosje van der Pol enkele jaren geleden contact zocht met Stichting Hulphond, was Jessica van den Hurk gelijk enthousiast over het idee van Kwispellezen. Stichting Hulphond leidt al ruim dertig jaar therapiehonden op voor mensen met een lichamelijke of psychische beperking, en tegenwoordig ook voor patiënten met epilepsie of een posttraumatische stress-stoornis. Het inzetten van een hulphond bij leesproblemen leek een mooie aanvulling op deze diensten. Er werd besloten om eerst een literatuuronderzoek uit te voeren in samenwerking met de Universiteit Tilburg. 'Het voorlezen aan honden bleek al op veel plaatsen in de wereld te worden toegepast,' vertelt Van der Pol. 'In de literatuur zochten we naar *best practices*. Individueel voorlezen aan een speciaal getrainde hond in een rustige omgeving bleek het beste uitgangspunt. Ook het vaste ritme, en het aantal en de duur van de sessies zijn belangrijk: niet te lang, maximaal vijftien minuten per keer en dat acht weken achter elkaar.'

FOTO KWISPELLEZEN

Jitske en Flex

Kwispellezen

Eind 2018 werd 'kwispellezen' genomineerd als Woord van het Jaar. De uitleg van Van Dale luidt: teksten voorlezen aan een speciaal getrainde hond, waarvan de non-verbale feedback (bv. kwispelen) als leesstimulans wordt ervaren.' Evenals 'balanstrutje', 'kantlijnsporter' en 'mangomoment', moest 'kwispellezen' het afleggen tegen 'Blokkeerfries' – het winnende woord van 2018.

Hond versus knuffel

Het literatuuronderzoek leverde interessante inzichten op. Zo bleek dat kinderen met leesproblemen die regelmatig voorlezen aan een hulphond meer vooruitgang boeken in hun leesvaardigheid dan leeftijdgenoten die voorlezen aan een volwassene of een knuffel. In Duits onderzoek werd zelfs een levensgrote pluche *lookalike* ingezet, maar de echte hond won met glans. De rustgevende signalen die een hond met zijn aanwezigheid uitzendt zouden het succes kunnen verklaren, maar er speelt nog iets anders. Waar kinderen met leesproblemen vaak tegenaan lopen, is dat ze tijdens het hardop lezen voortdurend gecorrigeerd en onderbroken worden. Dat leidt tot frustratie, onzekerheid en nog minder zin in lezen – een negatieve spiraal. Een hulphond kan helpen om dat patroon te doorbreken. Van der Pol: 'De hond is tijdens het voorlezen belangstellend aanwezig, maar oordeelt niet. Zo komt het kind in een rol waarin het de leiding heeft. Het voelt zich als het ware "leerkracht" van de hond, dat geeft zelfvertrouwen. Kinderen komen in een flow en lezen door. Ze ervaren succes en ontdekken dat ze het veel beter kunnen dan ze denken. Daarvan groeien ze en hun leesmotivatie groeit mee.'

Koningspoedel

Terwijl Vaiko pauzeert en met zijn vaste begeleider Remke buiten een rondje gaat lopen, laten Van den Hurk en Van der Pol foto's zien van het proeftraject van Kwispellezen in 2017. Dat werd uitgevoerd met Flex, een statige koningspoedel. Twaalf kinderen lazen gedurende acht weken steeds een kwartier aan hem voor. 'Het was schitterend om te zien dat de kinderen echt graag kwamen. Zelfs midden in de zomer als er een badje in de tuin stond, of als er later op de middag nog een kinderfeestje was. Veel ouders bleven aan de grote leestafel zitten en stonden open voor het uitwisselen van ervaringen en het ontvangen van leesadviezen.' Om het afscheid van de hond wat te verzachten, kregen de deelnemers na de laatste bijeenkomst 'post' van Flex. In een video worden ze door Flex uitgenodigd om hem voor te lezen. Flex gaat er lekker bij liggen en luistert, en zo kan het kind thuis weer even in de fijne voorleessfeer terugkeren.

Logboekje

De pilotstudie was zo succesvol dat er inmiddels verschillende vervolgtrajecten van Kwispellezen draaien in filialen van de Bibliotheek Midden-Brabant. De kandidaten worden geselecteerd door de basisscholen; deelname staat open voor kinderen die moeite hebben met lezen, met concentreren, of die faalangstig zijn. Om de resultaten te optimaliseren, zijn allerlei materialen gemaakt. Zo is er een logboekje, waarin kinderen hun ervaringen met de hond kunnen opschrijven en tekeningen kunnen maken. Voor ouders is er een uitgebreide module ouderbetrokkenheid ontwikkeld. Na twee jaar ervaring is Kwispellezen nu klaar voor een volgende stap. 'Al 28 nieuwe bibliotheken hebben interesse getoond, de sneeuwbal rolt,' zegt Van der Pol. 'Maar het is een langdurig traject. Voordat je een goed functionerende therapiehond hebt, ben je zo twee jaar verder.'

Grote donatie Vriendenloterij

Jessica van den Hurk legt uit waarom het opleiden van de hulphond zo tijdrovend is. 'Allereerst moet er een geschikte kandidaathond geselecteerd worden. De hond moet goed in staat zijn om fysiek contact te verdragen en ook snel visuele en auditieve prikkels kunnen verwerken. Na de opleiding moet er een geschikt gastgezin worden gevonden. Eenmaal in functie mag hij maar twee dagdelen per week werken en ook niet te ver reizen.' Logistiek is de verdere uitrol van Kwispellezen naar de rest van Nederland dus nog een klus, maar met de recente donatie van 428.000 euro van de Vriendenloterij aan Stichting Hulphond, speciaal bedoeld voor dit project, moet dat absoluut gaan lukken. Wie Jelle en Vaiko zo geconcentreerd aan het werk heeft gezien, gunt het ieder kind met leesproblemen, zo'n luisterend hondenoor. •••

bibliotheekmb.nl/diensten/kwispellezen

‘Op reis in mijn hoofd’

***Flikken Maastricht*-actrice Oda Spelbos (54) houdt van boeken die haar aan het denken zetten. Een lievelingsboek heeft ze niet: ‘Je leven verandert en je smaak verschuift.’**

DOOR MIRJAM NOORDUIJN

‘“Weer een boekbewerking,” dat hoor je mensen nogal eens zeggen. Maar ik snap niet wat daar mis aan is. Als een boek zich voor het toneel leent, waarom zou je er dan niet een fantastische voorstelling van maken? De eerste keer dat ik *Kom hier dat ik u kus* las, dat nu in het theater is te zien en waarin ik de rol van de moeder van Mona speel, was ik niet direct gegrepen: het verhaal heeft een meisjesachtige toon, waarin ik me niet zo herkende. Maar toen de repetities begonnen en ik het een tweede keer las, viel me op hoe geweldig goed Griet Op de Beeck schrijft en hoezeer geschikt haar personages voor het toneel zijn. Het zijn mensen van vlees en bloed die echt tot je verbeelding spreken: grappig en tegelijkertijd met nare kantjes. Van die lastpakken waarvan je er in je omgeving allemaal wel eentje kent.’

Boeken spelen, of boeken lezen: wat heeft je voorkeur?

‘Ik kan niet zeggen dat ik het één liever doe dan het ander. Het is waar dat toneel ook een vorm van verhaalkunst is. Maar als je een boek, of een gedicht leest, is nog niets ingevuld. Je kan je eigen beelden en herinneringen oproepen en je eigen associaties en gevoelens hebben, terwijl op het toneel de inhoud grotendeels voor je wordt vormgegeven. Als je leest heb je binnen de grenzen van je eigen fantasie een enorme vrijheid om een reis in je hoofd te maken. Biesheuvel doet dat bijvoorbeeld in “Reis door mijn kamer”: een fantastisch verhaal waarin ieder voorwerp in Biesheuvels werkkamer hem doet afdwalen in zijn gedachten en zo een verhaal oproept. Zoiets kan alleen in een boek.’

Heb je een favoriete boekbewerking?

‘Alle Couperusbewerkingen waarin ik heb meegespeeld vond ik erg mooi. Het eerste stuk waarin ik meespeelde – dertien jaar geleden – was *De Stille Kracht*. Ik kende Couperus tot dan toe niet, maar ik was echt ontzettend verrast door die roman. Op de middelbare school stond zijn werk natuurlijk wel op de leeslijst, maar ik piekerde er toen niet over om dat te lezen: veel te ouderwets. Ik las wel – C. Buddingh’ bijvoorbeeld, vanwege de humor in zijn gedichten en ik hield van het magisch realisme en engagement van Márquez – [lachend] maar niet dat oude spul. Het is leuk als je dan later je vooroordeel opzij kunt zetten. Ik moest trouwens wel wennen aan Couperus’ taalgebruik. Maar als je daar eenmaal inzit is het prachtig. De verhalen zijn fijn plotgericht en smeuïg. Couperus kon zich ook ongelooflijk goed inleven in eenzame, ongelukkige vrouwen. Al moet ik bekennen dat ik Eline Vere

Geboren Utrecht, 1964 | Ging naar de Amsterdamse toneelschool | Speelt sinds 1990 veelvuldig voor toneel, televisie en film | Vanaf 2007 als politieagent Marion Dreesen in *Flikken Maastricht* | 2017-2018, *Achter het huis*, regie Johan Doesburg, producent Hummelinck Stuurman | Februari-mei 2019, theatertour met *Kom hier dat ik u kus*, regie Mirjam Koen | hummelinckstuurman.nl

aanvankelijk nogal tobberig vond: erg naar binnen gekeerd en gericht op haar eigen kleine leventje. Zit niet zo te mekkeren, dacht ik. Ga iets doen met je leven. Want dat is heel erg mijn eigen houding. Ik houd van een beetje stoer. Wat zelfspot kan bovendien geen kwaad. Maar bij de tweede lezing was ik minder kritisch. Ze leefde in een tijd waarin je als vrouw ook niet werd geacht iets te ondernemen.'

Bepalen de personages hoe goed je een boek vindt?

'Niet alleen. De schrijfstijl vind ik zeker ook belangrijk. Ik vind het fijn als er niet alleen maar spreektaal wordt gebruikt. Ik houd van mooie, doorwrochte zinnen. Dat je denkt: wat een goede observatie en wat goed geformuleerd. Soms schrijf ik zo'n zin ergens op. Omdat je de gedachte herkent, maar er zelf nog nooit de goede woorden voor hebt kunnen vinden. Of juist omdat het je denken een beetje verandert. Boeken moeten mij nieuwe inzichten geven: in de dingen die in de wereld gebeuren, of in de psychologie van mensen. Daarom lees ik ook intens graag biografieën. Vooral in tijden als het leven wat moeilijker is. Dan zie je zo heerlijk dat alles zijn eigen golfbewegingen heeft. Dat het helemaal niet erg is als het een tijdje tegenzit, en er altijd weer een periode komt dat het beter gaat.'

Dat troost?

'Ja... zeker. Zo heb ik veel opgeschreven uit de boeken van Siri Hustvedt, de echtgenote van de Amerikaanse schrijver Paul Auster. Zij kan haar gedachten echt heel scherpzinnig verwoorden. Rachel Cusk kan dat bijvoorbeeld ook. In haar scheidingstrilogie van een paar jaar geleden zitten prachtige intelligente en eigentijdse zinnen. Zinnen die je een inkijkje in jezelf geven en je kunnen confronteren met de kant van je persoonlijkheid die je eigenlijk liever wegpoetst. Zo laat ik me erop voorstaan dat ik nogal direct ben. Maar al lezend betrap ik me er dan op dat ik in conflictsituaties soms omslachtiger ben dan ik denk, zoals veel andere vrouwen. Ik kan trouwens nog wel honderd andere voorbeelden noemen, en ik vind het verschrikkelijk dat ik die boeken nu tekortdoe, maar...'

Kiezen is verliezen en je bent gewoon een veellezer.

'Dat klopt, ja. Mijn moeder zei altijd dat je mij kon uittekenen met een boterham en een boek. Recentelijk heb ik weer vier boeken uitgelezen. Onder andere *Lampje* van Annet Schaap. Het was lang geleden dat ik een kinderboek had gelezen. Maar dit is prachtig: fantasierijk, een beetje duister en mooi beeldend geschreven. Wat ik zelf als kind superspannend vond was *De Vijf* van Enid Blyton. Naar aanleiding van die verhalen speelde ik met mijn tweelingzus detectiveje en achtervolgden we mensen in de buurt. Mijn moeder tikte dan met haar knokkel op het raam, zo van: jongens, niet doen. Ik fantaseerde er ook over om detective te worden. Dat veranderde toen ik, zo'n acht jaar oud, mijn vader voor het eerst zag optreden. Hij speelde amateurtoneel en ik dacht, dat wil ik ook. Net als in verhalen ontvlucht je op het toneel de werkelijkheid. Ik heb niks dramatisch in mijn leven meegemaakt, maar het is fijn om de vervelende dingen uit je leven even uit te kunnen bannen.'

***Wat kwam er na* De Vijf?**

'Ik las al snel ingewikkelde boeken. Zo las ik op mijn twaalfde op vakantie in Zeeland *Een man*, van Oriana Fallaci. Mijn moeder vroeg zich af of ik niet beter iets voor mijn eigen leeftijd kon lezen. Maar ik vond het machtig interessant: die romantiek rondom die Griekse vrijheidsstrijder – Alexander Panagoulis –, en die grote liefde van Fallaci voor hem...
Wat ook zo'n intens verhaal is waarin persoonlijk leed en een maatschappelijk probleem samengaan – in dit geval het Joods-Palestijnse conflict – is *Een vrouw op de vlucht voor een bericht* van David Grossman. Dat zou mijn lievelingsboek kunnen zijn. Maar ik durf het niet te herlezen. Je leven verandert en je smaak verschuift; ik wil de herinnering graag koesteren.' •••

FOTO ANNEMARIE TERHELL

‘GEBOUWEN HEBBEN ZOVEEL VERHALEN’

EEN KIJKJE IN HET ATELIER VAN SIMONE BIJLARD – Architect Simone Bijlard heeft een voorliefde voor oude gebouwen. Geïntrigeerd door de bouwkundige rijkdom van de hoofdstad maakte ze een non-fictie boek met doorsneden van iconische panden: *Dwars door Amsterdam*.

DOOR ANNEMARIE TERHELL

De liefde voor bouwmaterialen en archieftekeningen zat er al jong in, vertelt Simone Bijlard in haar kantoor in Weesp. Aan de muren hangen de kleurrijke tekeningen uit haar boek, in de vensterbank staan maquettes. ‘Ik houd ervan om modellen te maken op een wat grotere schaal, zodat je fijngevoeliger kunt werken,’ vertelt ze. Met de eerste stadstekeningen begon ze acht jaar geleden, toen ze naar Amsterdam verhuisde en verliefd werd op de hoofdstad. Ze wandelde er rond met haar hoofd in haar nek: ‘Ieder gebouw heeft zo veel details en verhalen. Ik vraag me dan af waarom gebouwen zijn zoals ze zijn: groot of klein, oud of nieuw, van baksteen of beton, eenvoudig of uitbundig versierd, met torentjes, beeldhouwwerken, koperen daken of geglazuurde tegeltjes.’

Vleugels

Destijds werkte ze bij de Universiteit Leiden aan een internationaal project rond Aziatische stedenbouw. ‘Het was een interessante baan, ik zou voor langere tijd naar Shanghai gaan, maar het werd me toch te organisatorisch en politiek.’ Ze besloot te stoppen, haar eigen ambities te volgen en een architectenbureau te beginnen. De eerste stap was een website, en al snel belden de eerste klanten. Veelal Amsterdammers, met wie ze meedacht over verbouwingen en woonwensen en hoe die te realiseren met eenvoudige en duurzame materialen. Zo leerde ze de stad en de bouwwereld goed kennen, maar ook de gemeentelijke archieven. Toen ze na vier jaar zwanger raakte en de opdrachten steeds langer en intensiever werden, was ze toe aan een pauze. Er diende zich een nieuw gedachtenspoor aan. ‘Ik had altijd al een boek willen maken en dacht: dit is het moment.’ Ze nam geen nieuwe opdrachten meer aan zodat ze zich helemaal kon richten op tekenen. Ze werkte een fraaie dwarsdoorsnede van het Rijksmuseum uit, waarop je rechtstreeks in de glazen overkapping en de nieuwe kelder kijkt. De tekening drukte ze af op mooi papier en stuurde die naar uitgevers. Gelijk de volgende dag kwam er al reactie van Querido. ‘Mijn droom kreeg vleugels.’

Vissenkom

Binnenkort verschijnt haar debuut *Dwars door Amsterdam*. Het is gedrukt op groot formaat en bevat gedetailleerde doorsneden van tien iconische gebouwen. Op tussenliggende spreads vertelt ze allerlei wetenswaardigheden over de gevels, de fundering of het gebruik van het betreffende pand. Die dwarsdoorsnedetechniek is niet nagelnieuw, zegt Bijlard, maar ze was er als kind al aan verslingerd. ‘Ik kon eindeloos kijken naar de boeken van Stephen Biesty vol kastelen en schepen.’ De voor- en zijaanzichten tekent ze met Rotary fineliners. ‘Door verschillende diktes te gebruiken kun je diepte krijgen in een lijntekening.’ Als de contouren staan, kleurt ze digitaal in. Om alle details kloppend te krijgen, maakte ze uitgebreid foto’s van de interieurs. ‘Alleen bij de dames op het Begijnhof ben ik niet binnen geweest. Die leven al in zo’n vissenkom met al die horden toeristen voor de deur. Ik wilde ze daar niet mee belasten.’ Leuk detail: alle luchten zijn geleend van schilderijen uit het Rijksmuseum. Helemaal Amsterdams. •••

Uit: *Dwars door Amsterdam*

Simone Bijlard (Utrecht 1986) studeerde bouwkunde in Delft met als afstudeerrichting architectuur. Na haar afstuderen in 2011 werkte ze twee jaar bij de vakgroep Aziatische studies aan de Universiteit Leiden. In 2012 startte ze haar eigen architectenbureau Lumen. Haar eerste boek *Dwars door Amsterdam* (10+) verschijnt op 2 april a.s. bij Querido. Het bevat tekeningen van tien dwarsdoorsneden van bekende gebouwen: het Begijnhof, De Waag, het Koninklijk Paleis op de Dam, Museum Van Loon, het Rijksmuseum, het Zuiderbad, Theater Tuschinski, het Van Gogh Museum, NEMO en Station Bijlmer ArenA.

FOTO ANNEMARIE TERHELL

FOTO MARCO DE SWART

‘TAAL IS ALLES, ALLES IS TAAL’

PASSIE AANBOREN – Willen kinderen plezier krijgen in lezen, dan zullen ze op een interessante en inspirerende manier leesonderwijs moeten krijgen. Vanuit die gedachte werd Pabo Leest! georganiseerd, een symposium voor aankomende leerkrachten. De eerste editie, die plaatsvond tijdens de Dag van het Literatuuronderwijs, was compleet uitverkocht.

DOOR ANNEMARIE TERHELL

‘Welkom bij wat hopelijk een begrip gaat worden in het voorleesplezier voor het basisonderwijs!’ verwelkomt presentator Milouska Meulens de pabostudenten in De Doelen in Rotterdam. ‘Als een leerling een lezer wordt, dan komt dat negen van de tien keer omdat hij een enthousiaste docent had!’ Derek Otte, voormalig stadsdichter van Rotterdam, weet daar alles van. Hij opent het congres met een *spoken word*-act, waarin hij zijn eigen ellendige loopbaan in het onderwijs als voorbeeld neemt voor hoe het vooral niet zou moeten gaan. Zo dicht hij over het bezoek dat hij als jongetje bracht aan zijn logopedist: ‘Ik kom heus wel uit mijn woorden,/ maar mijn woorden niet uit mij./ Had ik mijn voornaam uitgesproken,/ was haar spreekuur al voorbij.’ Het was dat juffrouw Roos in groep 5 ooit tegen hem had gezegd: jij wordt later een schrijver! anders had Otte er zelf nooit in geloofd, vertelt hij.

Schoolcarrière

Die bevlogen docent, die liefde voor taal en verhalen kan overbrengen en daarmee het verschil maakt, is het onderwerp vandaag. Hoe kun je als leerkracht van leerlingen die steeds minder tijd besteden aan lezen, toch een vonk laten overspringen? *Keynote speaker* Jacques Vriens blijft dicht bij zichzelf en vertelt op welk moment dat in zijn eigen schoolcarrière gebeurde. Niet in de eerste klas waar hij bij de broeders leerde lezen met: ‘Dag Jan, zei Dien./ Dag Dien, zei Jan./ Ik houd veel van moe,/ maar ook van de paus.’ Maakte je fouten, dan kreeg je een tik met het stokje. ‘Dat het leesplezier was, durf ik niet te beweren,’ grapt Vriens. Ook voor de avonturen van Puk en Muk (‘twee rooms-katholieke kabouters’) liep hij niet echt warm. Pas in de klas van broeder Angelino, die voorlas uit *Arendsoog*, ging zijn hart sneller kloppen. Weliswaar was Arendsoog een ‘keurige katholieke cowboy die op tijd bad en een indiaan had bekeerd,’ maar hij beleefde wél echte avonturen. Daarmee maakte hij de weg vrij voor de literatuur die daarna kwam.

Keurslijf

De betovering van Arendsoog, die een lezer van hem maakte, had veel te maken met de setting waarin het voorlezen plaatsvond, legt Vriens uit. ‘Broeder Angelino zei: “Jongens, ga lekker zitten zoals je wilt. We hoefden even niet meer zo strak in het keurslijf.”’ Wat de broeder vertelde, zag hij helemaal voor zich. ‘Het irriteerde me mateloos dat hij steeds ophield bij een spannend stukje.’ Vriens’ aanbeveling vandaag is simpel: vertel en lees voor. ‘Zo moeilijk is leesbevordering niet. Je hebt er geen mappen of leerboeken bij nodig; je moet gewoon zélf beginnen met lezen. Vertel je een klas over een boek, dan willen er vijf kinderen het boek al lezen. Lees je de flaptekst voor, dan heb je er zo nog vijf tot zeven te pakken. En als je de tijd neemt om ook het eerste hoofdstuk voor te lezen, dan heb je de helft van de klas mee.’

FOTO CHRIS VAN HOUTS

Voornemens

Dat zelf lezen is voor sommige deelnemers nog wel iets voor op het lijstje goede voornemens, zo blijkt bij rondvragen. 'Ik weet niet zoveel van jeugdliteratuur, maar hoop dat het helpt door er een dag intensief me bezig te zijn,' zegt Sanne (twintig jaar) van de Marnix Academie in Utrecht. Ook Marije (negentien), student aan dezelfde pabo-opleiding, heeft niet het gevoel dat ze al voldoende titels kent om alle leerlingen goed advies te kunnen geven. Samen met Noa (negentien) bezoekt ze de workshop 'Vol van Lezen', waar ze nuttige tips opsteekt. 'Het is leuk om te horen dat je prentenboeken ook voor de midden- en bovenbouw kunt gebruiken,' vindt ze. En, ook niet onbelangrijk: prentenboeken lees je snel, dat is in je schaarse vrije tijd nog te doen.

Gedichtenwolkjes

Het middagprogramma is gericht op het opdoen van ideeën voor de eigen lespraktijk. Hans en Monique Hagen demonstreren eenvoudige hulpmiddelen om met gedichten aan de slag te gaan in de klas. Met een goed gedicht en een koffertje met spulletjes, een poëziespelletje, of de gedichtenwolkjes van Stichting Kansrijke Taal kun je wonderen verrichten. Anna van Praag put uit haar ervaring als Schoolschrijver als ze uitlegt dat lezen en schrijven heel dicht bij elkaar liggen. Ze houdt een warm pleidooi voor meer aandacht voor de ontwikkeling van de rechterhersenhelft met behulp van creatieve schrijfopdrachten: 'Verbeeldingskracht is zo belangrijk, maar het onderwijs is voornamelijk gericht op het ontwikkelen van de linkerhersenhelft.'

Noodtrap

Derek Otte sluit zich daar in zijn lezing 'Taal is alles, alles is taal' bij aan. Hij geeft een opsomming van alle leerkrachten en docenten die hij als stotterende ADHD'er moest trotseren. Zo had hij eens een meester die hem met tafel en al de noodtrap op stuurde, midden in de winter, wat hij zo beschamend vond dat hij er thuis niet over durfde te vertellen (didactisch toch niet helemaal in de haak, denkt hij achteraf). En er was op zijn veertiende de mentor die voorspelde dat Otte vuilnisman zou worden en daar verzachtend achteraan plakte: 'Maar je bent een beetje gek, dus je wordt vast een heel aardige vuilnisman.' Gelukkig was er altijd nog het zaadje dat juf Roos had geplant in groep 5 door hem aan te moedigen met schrijven en tekenen. Dat kwam in 5 vwo bij mevrouw Vermeulen tot bloei. Zij liet haar leerlingen vertrekken vanuit hun eigen belevingswereld, in plaats van het om te draaien en opdrachten te verzinnen rondom verplichte literatuur van schrijvers als Wolkers – waar Otte destijds nog geen boodschap aan had. Hij maakte een studie van rijmschema's in de teksten van de rivaliserende rappers Tupac en The Notorious B.I.G., die hem de liefde voor ritme en klank bijbrachten. 'Mijn passie voor taal werd voor het eerst aangesproken op een manier waar ik ook voor school iets aan had.'

Emoticons

Voor zijn eigen schrijfworkshops hanteert Otte een aantal uitgangspunten, waaronder: stel het eigen verhaal centraal, zorg voor een veilige sfeer en richt je aandacht niet meteen op grammatica en spelling, dat kan later altijd nog. Zorg eerst dat je passie aanboort. Hij sluit af met het voordragen van een gedicht voor de basisschoolleeftijd dat voortkwam uit een gesprek met kinderen over lezen. 'Lezen? 'Wij doen alles met WhatsApp!' legden zij hem uit. 'Met een emoticon vertel je veel meer dan met woorden!' Hij liet de kinderen elk een symbool uitkiezen en dichtte daar vloeiende regels omheen over Blits de kikker die ontdekt wat hij worden wil – door zichzelf te blijven. Je kunt er een advies in lezen dat elke (toekomstige) leerkracht ter harte kan nemen. •••

UIT EEN SCHRIJVERSLEVEN

Dolf Verroen

Tijdens een interview voor mijn negentigste verjaardag ging het over *Kijken naar anderen*, een boekje met herinneringen aan kinderboekenschrijvers. 'Dat je dat allemaal durfde op te schrijven,' zei de interviewster. 'Bijvoorbeeld dat je een van onze belangrijkste schrijfsters nooit aardig hebt gevonden.' Ze dacht even na en zei: 'Ik snap het ook wel. Bij jou moet het altijd schuren. Net als in je verhalen.'

Ik weet niet hoe het komt, maar ik kon vroeger nooit iets 'gewoons' of lieflijks schrijven: vaders waren bang, vaak ook belachelijk; moeders waren vaak minder betrokken bij hun kinderen dan het leek en ouders lieten het meestal afweten. De buitenkant was vaak leuker dan de binnenkant. 'Jij haalt de hele boel overhoop,' zei Thea Beckman een keer. 'En dat moet ook.'

Ik deed het niet eens opzettelijk. Het gebeurde zo. Waarschijnlijk omdat ik me meer vereenzelvigde met kinderen dan met grote mensen. Ik voel het precies zoals Thé Tjong-Khing, die in mijn verhalenbundels de kinderen veel kleiner tekende dan de grote mensen. 'Dat klopt niet,' zeiden volwassenen vaak. Het klopte wel. Zo voelen kinderen zich.

Er wordt vaak gezegd dat kinderen meer gevoel voor humor hebben dan wij, grote mensen. Dat geloof ik niet. Kinderen hebben net zoveel of net zo weinig gevoel voor humor als volwassenen. Wat ze in elk geval hebben: gevoel voor absurditeit. Daardoor kon ik ook een door vele volwassenen verwenst boekje schrijven over een vis die een jongen vangt en opvreet, 'want mensen zijn geen vissen, mensen hebben geen gevoel'. Of zoals *Karel en de kindermoordenaar*, een absurd, bijna hilarisch verhaal over de dood. Onderwerpen die kinderen bovenmatig interesseren, maar waar grote mensen liever niet met hen over spreken.

Ik schreef zo tot het Kinderboekenweekgeschenk in 2016 op mijn pad kwam.

Een van mijn voorwaarden is: je mag het kinderen best moeilijk maken maar het mag niet, over hun hoofden heen, leuk of mooi voor alleen volwassenen zijn. Nu moest ik iets schrijven voor zeg maar alle kinderen, iedereen moest er iets in terug kunnen vinden.

Oorlog en vriendschap heeft mij op een ander pad gezet. Mijn voorkeur voor absurditeit was ineens weg. Zonder dat Kinderboekenweekgeschenk had ik nooit *Droomopa* kunnen schrijven. *Droomopa* gaat achteraf bekeken niet over de dood, maar over een grootvader die zijn kleinzoon wil laten zien dat het niet erg is om onzeker te zijn.

Dat is het wonder van het schrijven.

Dolf Verroen

Dolf Verroen (Delft, 1928) studeerde Frans en werkte onder andere bij boekenwinkels, als nacht-redacteur bij *Het Vrije Volk* en als vertaler. Hij debuteerde met de gedichtenbundel *In los verband* met tekeningen van Miep de Leeuwe en Willy Rieser (1955). In totaal schreef Verroen meer dan honderd boeken en zijn werk is vertaald in twaalf talen. Het werd vele malen bekroond, onder andere met de Premio Europeo, de Deutscher Jugendliteraturpreis en de Gustav-Heinemann-Friedenspreis. Verroen is Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw.